

СВОБОДА — НАШ КОД ДНК

Український Рух опору
на тимчасово окупованих територіях України

Аналітичний огляд за період з березня 2014 року по квітень 2026

Дизайн та верстка Анна Панасюк

Projet
soutenu par

Fondation
de
France

Публікація підготовлена
Луганським обласним правозахисним центром «Альтернатива»
за підтримки Fondation de France

ЗМІСТ

ВСТУП	5
МЕТА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
РУХ ОПОРУ НА ТОТ: РИЗИКИ ТА МОТИВАЦІЯ УЧАСНИКІВ	8
ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РУХУ ОПОРУ НА ТОТ	11
Нормативно-правова база	11
Інституційна мережа	13
Центр національного спротиву	13
НЕНАСИЛЬНИЦЬКИЙ ОПІР МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ ПРОТИ ОКУПАЦІЇ У 2014 ТА 2022 РР.	15
Протести цивільного населення України російській окупації України у 2014 році	15
Спротив окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя	15
Мирні протести у Донецьку та Луганську у 2014 році	17
Протести цивільного населення України російській окупації у 2022 році	19
Київська область	20
Чернігівська область	21
Сумська область	21
Харківська область	22
Луганська область	22
Запорізька область	23
Херсонська область	24
Онлайн-мітинги проти російської окупації у 2022 році	26
ХАРАКТЕРИСТИКИ РУХУ ОПОРУ НА ТОТ ПІСЛЯ 2022 РОКУ	28
Види руху опору	28
Умови діяльності активістів Руху опору на ТОТ	29
Заходи безпеки учасників руху опору	30
ГРОМАДСЬКИЙ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИЙ ОПІР НА ТОТ	32
Збереження індивідуального зв'язку з Україною	32
Паралельне навчання дітей в українських школах	32
Вивчення української мови	33
Збереження українських паспортів	34
Таємний перегляд новин з України та українського контенту	35
Святкування українських свят	36

<i>Виїзд молоді з ТОТ на контрольовані території України</i>	36
Підтримка українців на ТОТ через мережі спротиву	37
<i>Заклики ігнорувати російський політичний контекст</i>	37
<i>Поширення українських символів на ТОТ</i>	39
<i>Синхронізація з українським календарем свят</i>	40
<i>Поширення самвидавних газет з українськими новинами</i>	41
<i>Публікація щоденників українців в окупації</i>	41
Мережеві інформаційно-психологічні операції проти окупаційної влади	42
<i>Моніторинг та документування воєнних злочинів</i>	43
<i>Спалення чи знищення російських символів</i>	43
<i>Поширення українських символів на тлі російської окупації</i>	44
<i>Дрібне шкідництво</i>	46
 МІЛІТАРНИЙ СПРОТИВ – ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ НА ТОТ	47
<i>Збір розвідданих</i>	47
<i>Замахи та вбивства російських військових та колаборантів</i>	49
<i>Диверсійні операції</i>	49
 АНАЛІТИЧНІ ВИСНОВКИ	51
 ПРОПОЗИЦІЇ	53
 ДОДАТОК: МЕРЕЖІ РУХУ ОПОРУ	54
<i>Жовта Стрічка</i>	54
<i>Жіночий партизанський рух «Зла Мавка»</i>	57
<i>Атеш</i>	58

ВСТУП

Публікація **«Свобода – наш код ДНК. Український Рух опору на тимчасово окупованих територіях України»** є тринадцятою в серії запланованих аналітичних публікацій, які висвітлюють життя людей на тимчасово окупованих РФ територіях України (далі – ТОТ).

Попередні публікації з цієї серії були присвячені гуманітарній ситуації на ТОТ, зокрема питанням доступу до їжі, води, медичних послуг, освіти та житла, описували злочини фільтрації, незаконних затримань та депортації українських цивільних громадян, злочини русифікації, викорінення української ідентичності, особливості російської пропаганди, створення цифрового ґетто на ТОТ, розповідали про обмеження свободи пересування жителів ТОТ та розбудову військової логістики РФ на ТОТ.

Публікація націлена на широку аудиторію – на усіх, хто цікавиться умовами проживання людей на ТОТ та можливостями підтримки зв'язку з такими людьми. Вона також може бути цікавою українським та міжнародним експертам, які займаються питаннями окупованих РФ територій. Аналітичний огляд буде корисний керівникам та представникам державних установ України та особам, які розробляють політики та приймають рішення щодо окупованих РФ територій.

У публікації описуються інституційно-правові засади національного Руху опору на ТОТ, ненасильницький опір українців російській окупації у 2014 році та у 2022 році, методи боротьби, що застосовуються з 2023 року, зокрема громадський ненасильницький опір та партизанські мілітарні види спротиву на ТОТ. У цілому документ демонструє, як, незважаючи на смертельні загрози, жителі ТОТ щоденно протистоять окупації, допомагають ЗСУ, демонструють усьому світові, що не підтримують окупаційну владу РФ та очікують на звільнення територій. Крім того, публікація показує, як ненасильницький опір жителів ТОТ допомагає їм зберігати українську ідентичність в умовах окупаційної влади РФ, а інформаційна та мілітарна допомога ЗСУ наближує перемогу над окупантами.

МЕТА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є систематизація та аналіз методів громадського спротиву на ТОТ України, починаючи з 2014 року в Криму, Донецьку та Луганську, а також у першій половині 2022 року на новоокупованих територіях України (Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Запорізької та Херсонської областей). Крім того, у дослідженні аналізується, як змінилися методи громадського опору зі встановленням та закріпленням окупаційного режиму РФ на українських територіях. У публікації також описуються немілітарні методи громадського спротиву, покликані як підтримати жителів ТОТ, так і продемонструвати окупаційній владі, РФ та світові загалом спротив окупації. Особливу увагу приділено мілітарним партизанським методам боротьби на ТОТ, що здійснюється у координації з Силами спеціальних операцій ЗСУ та допомагають протистояти російській агресії проти України.

Для підготовки документа було використано метод кабінетного дослідження та власний досвід спілкування з жителями окупованих територій авторів дослідження. Первинними матеріалами, на основі якого проводився аналіз, стали моніторинги Луганського обласного правозахисного центру «Альтернатива» (далі – «Альтернатива») щодо життя людей на окупованих територіях. Загалом, були використані матеріали 54-х випусків дайджесту «Життя в окупації», підготовлені експертами організації в період з березня 2022 року по квітень 2026 року.

Згадані моніторинги містять перелік фактів, що свідчать про терор російської армії та окупаційних адміністрацій, викрадення цивільних осіб, депортацію громадян України, у тому числі дітей, незаконну мобілізацію на захоплених територіях, проблеми гуманітарного характеру, пропаганду як інструмент тиску на населення, насильницьку русифікацію, а також факти опору українців російській окупації. Дані свідчення збиралися експертами «Альтернативи» з відкритих джерел, зокрема національних ЗМІ, соціальних мереж, Telegram-каналів, заяв офіційних осіб, а також верифікувалися за допомогою свідчень контактних осіб, що залишилися на ТОТ та могли підтвердити наведені факти.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досліджувати та описувати опір на ТОТ України є доволі складно через те, що більшість інформації про нього тримається у таємниці. При вивченні Руху опору методами кабінетного дослідження ми можемо користуватися лише відкритими даними, які на сьогоднішній день складно піддаються верифікації та одночасно є лише частиною цілісного процесу. Ми припускаємо, що більш точна інформація про Рух опору на ТОТ стане відомою після закінчення російської агресії проти України та звільнення ТОТ від російських окупантів, коли оприлюднення фактів спротиву та імен людей, які були до нього залучені, не буде нести загрози їхньому життю.

У цьому дослідженні ми зібрали та систематизували ту інформацію, яка доступна у відкритих джерелах інформації, щоб дати загальне уявлення про Рух опору на ТОТ, методи його дій, мотивацію та щоденні виклики, з якими стикаються його учасники. При виборі підходів до опису Руху опору на ТОТ ми дотримувалися принципу «не нашкодь». Це стосується як безпеки та життя учасників опору, так і ефективності самого руху щодо протистояння окупації та допомозі ЗСУ.

РУХ ОПОРУ НА ТОТ: РИЗИКИ ТА МОТИВАЦІЯ УЧАСНИКІВ

Російська окупаційна влада прагне до того, щоб українці, які проживають на окупованих територіях, або виїжджали, або розривали будь-які зв'язки зі своїми співгромадянами на контрольованих територіях та відмовлялися від своєї держави на користь російського імперського проекту. Таким чином вони намагаються втримати контроль над ТОТ. Натомість, в окупації залишаються українці та українки, які не хочуть миритися з «руським миром» і прагнуть допомагати українським силам оборони якомога скоріше звільнити ці території.

Участь у Русі опору на ТОТ є **вчинком з надзвичайно високими ризиками для свободи та життя**. На сьогодні, будь-який публічний прояв особою української позиції на ТОТ може вести до арешту або просто насильницького зникнення. При цьому слід враховувати, що якщо на території РФ діє хоч якась видимість законності, то ТОТ України у правовому плані є «чорною дірою».

Місцезнаходження цивільних громадян України, яких ув'язнює окупаційна влада РФ за спротив окупації на ТОТ, дуже важко відслідковувати. У місцях несвободи РФ наявність таких ув'язнених зазвичай приховується, а самі особи знаходяться у статусі «інкомунікадо» і стають видимими лише після винесення обвинувального вироку. Потрапити у списки на обмін ув'язненим цивільним громадянам надзвичайно складно, а кількість звільнених цивільних осіб шляхом обміну є надзвичайно малою.

Попри всі ці ризики велика кількість громадян України, що залишилися проживати на ТОТ, чинять щоденний опір окупації у міру своїх можливостей. Велика кількість громадян вдаються до індивідуального ненасильницького опору окупації, що проявляється у намаганнях зберегти свою українську ідентичність та зв'язок з Україною. Деякі громадяни долучаються до мережевого ненасильницького руху опору, що проявляється у таємному поширенні українських символів на впізнаваних локаціях на ТОТ, а також інформаційно-психологічних операціях проти окупаційної влади. Ще частина громадян України на ТОТ долучається до партизанського руху, що використовує мілітарні методи боротьби.

На сьогодні на ТОТ є неможливим використання методів демократичних країн для спротиву окупації, наприклад, демонстрацій або акцій протесту, публічних виступів, заяв чи декларацій. Такі методи широко застосовувалися на початку захоплення ТОТ, коли окупаційна влада ще тільки формувалася та була слабкою. Із закріпленням окупаційних

адміністрацій на ТОТ такі прояви демократичного спротиву стали неможливими, а з проникненням органів ФСБ РФ в усі структури влади на ТОТ – ще й небезпечними для життя його учасників.

Низка експертів навіть схиляється до думки, що ненасильницький спротив на ТОТ, що передбачає прояв у тій чи іншій мірі у публічній площині (рухи спротиву «Жовта Стрічка» та «Зла Мавка»), несе занадто великі ризики для його учасників, які не співмірні з потенційним результатом¹. Інші ж експерти стверджують, що незважаючи на такі високі ризики, такий спротив є надзвичайно важливим як для України з її союзниками у боротьбі проти російської агресії, так і для самих жителів ТОТ².

У жовтні 2023 року власник SpaceX і Tesla Ілон Маск заявив, що на ТОТ України, де на його думку проживає багато російськомовних громадян, немає антиросійських повстань та опору проти окупації РФ, і тому можна узгодити мирний кордон між Україною та Росією³. Свідчення про Рух опору на ТОТ заперечує цю тезу та дає глибше розуміння ситуації на ТОТ та контексту, в якому відбувається переговорний процес щодо припинення вогню та можливого мирного врегулювання між Україною та Росією.

Водночас, Рух опору діє на всіх тимчасово окупованих територіях України. Люди, які приєдналися до ініціативи, демонструють українцям, які перебувають в окупації, що вони не самотні у своїй боротьбі, а світу – що окупанти не поборили прагнення свободи⁴.

Відповідаючи на запитання, чому люди чинять опір на ТОТ України, одна з активісток руху спротиву «Жовта Стрічка» аргументує це так:

«Я хочу, щоб мої майбутні діти жили у вільній демократичній країні, щоб у них був вибір, де жити, вчитися, щоб вони могли вільно подорожувати будь-куди. Я хочу, щоб мої діти їздили й бачили Європу, Америку, Азію на власні очі, могли вільно обирати свій спосіб життя, спосіб мислення, спосіб будь-чого. Росія нічого цього не дасть»⁵.

Для іншої активістки участь у русі спротиву – це сигнал українським військовим та людям на підконтрольній території України про те, що вони очікують деокупації:

«Ми маємо показувати, що окупація нас не зламала, що нас варто деокупувати. Військовослужбовці платять надзвичайно високу ціну, щоб ми були

¹ Kyiv Independent випустили детальне розслідування, Артем Східний, Facebook, 25.04.2026, <https://surl.lu/qghfeg>.

² В історії з матеріалом Київ Індепендент про Жовту Стрічку є кілька суперчутливих моментів, Andrii Dikhtiarenko, Facebook, 26.04.2026, <https://surl.lt/dpidwq>

³ Маск закликав нормалізувати відносини з РФ та знайти мир в Україні: ОП відреагував, Espresso TV, 24.10.2023, <https://surl.li/rsswxf>.

⁴ Це люди, які «воюють» в окупації без зброї. Як працює рух спротиву «Жовта стрічка»? ОМоре, 19.02.2024, <https://surl.li/duoxpb>.

⁵ Від ракетних ударів до балончиків з фарбою: як український рух опору бореться з російською окупацією, Texty, 14.11.2023, <https://surl.li/mgjkzp>

вільні, та їм потрібно також показувати, що ми на них чекаємо. Підконтрольна Україні територія має бачити, що є за що боротися. І от такі мінімальні акції, на мою думку, показують, що ми не зламались»⁶.

Флешмоб руху «Жовта Стрічка» у Ялті, покликаний збільшити видимість опору в Україні

Активістки жіночого руху спротиву «Зла Мавка» називають головним мотивом своєї діяльності демонстрацію росіянам, що вони не змирилися з окупацією:

„Найгірше для них – це визнати, що ми є. Тому що тоді доведеться визнати, що в них тут нема такої підтримки, як вони розповідають у своїй пропаганді. Це і є наше головне завдання, ми показуємо світу, що ми є, і що люди тут чекають на Україну!»⁷

Є і інші випадки. Наприклад, жінка, у якої чоловіка заарештували лише за те, що він був учасником Антитерористичної операції (АТО) у 2014 році, не знала, де він, не мала жодної інформації, але вирішила не здаватися й приєдналася до спротиву. Коли її запитали, чи вона впевнена у своєму рішенні, вона лише відповіла:

„Так, це вже особисте»⁸.

Незважаючи на всі зусилля окупаційної влади, більшість українців на ТОТ не стали «новими росіянами». Тому для них участь у русі спротиву стає частиною їхньої персональної історії, підтримує в них гідність і самоповагу навіть в жахливих умовах окупації.

⁶ Це люди, які «воюють» в окупації без зброї. Як працює рух спротиву «Жовта стрічка»? *ОМоре*, 19.02.2024, <https://surl.li/duoxpb>

⁷ «Зла Мавка»: спротив українок в окупації, *Ukrainer*, 27.11.2024, <https://www.ukrainer.net/zla-mavka>

⁸ «Палити прапори РФ – це для душі». Як жіночий рух «Зла мавка» чинить опір в окупації, *Platfor.Ma*, 01.04.2025, <https://surl.li/ucahfx>

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РУХУ ОПОРУ НА ТОТ

I НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

Організація Руху опору на ТОТ здійснюється на основі Закону України «Про основи національного спротиву»⁹, який був ухвалений 16 липня 2021 року та вступив у дію 1 січня 2022 року. Згідно зі Статтею 1 даного Закону:

***Рух опору** – це система воєнних, інформаційних і спеціальних заходів, організація, планування, підготовка і підтримка яких здійснюється з метою відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності під час відсічі збройної агресії проти України.*

Рух опору разом із територіальною обороною та підготовкою громадян України до національного спротиву складає систему національного спротиву України. Рух опору діє на територіях, де потрібно відновити український суверенітет, іншими словами – на ТОТ¹⁰.

Завданнями Руху опору є:

- ▶ формування осередків Руху опору та набуття ними відповідних спроможностей;
- ▶ добування, аналітичне опрацювання, оброблення розвідувальних даних (відомостей);
- ▶ перешкоджання діям військ (сил) агресора (противника);
- ▶ протидія окупаційній владі агресора (противника) та їх пособникам;

⁹ Закон України «Про основи національного спротиву», Верховна Рада України, Законодавство України, № 1702-IX, 16.07.2021, <https://surl.li/juyvag>

¹⁰ Національний спротив: як працює українська система всеохоплюючої оборони, Міністерство оборони України, 04.02.2025, <https://surl.li/ynblvk>

- ▶ протидія використанню противником місцевих ресурсів;
- ▶ спонукання населення України до спротиву окупаційній владі та/або військам (силам) агресора (противника);
- ▶ сприяння угрупованням військ (сил) ЗСУ, іншим складовим сил оборони у виконанні завдань під час відсічі збройної агресії проти України;
- ▶ участь у проведенні спеціальних (розвідувальних, інформаційно-психологічних тощо) операцій;
- ▶ участь у підготовці громадян України до Руху опору¹¹.

Керівництво Рухом опору здійснює Головнокомандувач ЗСУ через Командувача Сил спеціальних операцій.

Інформація про форми, методи і засоби виконання завдань Руху опору, про взаємодію Сил спеціальних операцій (далі – ССО) ЗСУ з іншими силами і засобами Руху опору належить до **таємної інформації**.

Особам, які на добровільній та конфіденційній основі залучаються до виконання завдань Руху опору, гарантуються **нерозголошення** факту їх участі в русі опору, а також **соціальний і правовий захист з боку держави**. Зокрема, такі особи належать до учасників бойових дій та мають право на отримання статусу ветерана війни відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»¹². Це відбувається у

¹¹ Хто ми. Рух опору ССО ЗСУ, <https://opir.org.ua/pro-ruh-oporu>

¹² Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Верховна Рада України, Законодавство України, № 3551-XII, 02.10.1993, <https://surl.li/wqnrkj>

визначеному Кабінетом Міністрів України Порядку¹³, що унеможлиблює розкриття факту залучення таких осіб до конфіденційного співробітництва.

Низка нормативно-правових актів щодо Руху опору знаходяться на стадії розробки Кабінетом Міністрів України.

I ІНСТИТУЦІЙНА МЕРЕЖА

Центр національного спротиву

Центр національного спротиву (далі – ЦНС)¹⁴ – це підрозділ при Командуванні Сил спеціальних операцій ЗСУ, який був створений з метою навчання, координації й масштабування рухів спротиву окупації України. ЦНС запрацював наприкінці лютого 2022 року з початком російського широкомасштабного вторгнення в Україну¹⁵.

Діяльність ЦНС спрямована на реалізацію таких задач:

- ▶ навчання ненасильницькому спротиву на ТОТ;
- ▶ допомога підпіллю;
- ▶ збір інформації про ворога;
- ▶ налагодження комунікації між підпіллям;
- ▶ інформування населення України про події на тимчасово окупованих територіях.

Долучитися до Руху опору можна через анкету на сайті Руху опору ССО ЗСУ або написати на спеціальну електронну пошту з дотриманням базових принципів цифрової безпеки. Після опрацювання поданої анкети та відповідно до навичок кандидата йому або

¹³ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій залученим до конфіденційного співробітництва особам, які брали участь у виконанні завдань руху опору на тимчасово окупованій території України, у районі проведення антитерористичної операції, районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії або на інших територіях, де в період виконання зазначених завдань велися воєнні (бойові) дії», Верховна Рада України, Законодавство України, №1452, 29.12.2021, <https://surli.cc/tozgod>

¹⁴ Центр національного спротиву, <https://sprotiv.org.ua>

¹⁵ В Україні запрацював сайт Центру національного спротиву, Укрінформ, 07.03.2022, <https://surli.li/hwbesn>

їй може бути запропонований курс індивідуальної підготовки¹⁶. Долучитися можуть усі українці, яким виповнилося 18 років і які проживають на ТОТ та/або підконтрольних Україні територіях¹⁷.

На сайті Центру розміщується довідковий матеріал та посібники з рекомендаціями ведення різних форм боротьби з окупантами – як зі зброєю, так і ненасильницькі форми спротиву. Крім того, на порталі можна знайти низку просвітницьких матеріалів з тактичної медицини, кібербезпеки, тактики, розвідки тощо. Центр систематично повідомляє новини з ТОТ та підтримує контакт із населенням, яке проживає на ТОТ України. Центр також має свій канал в YouTube¹⁸, де публікуються новини або відеоінструкції для партизанської боротьби.

¹⁶ Рух опору ССО ЗСУ, <https://opir.org.ua>

¹⁷ ССО презентували короткометражний фільм «Комунальники», присвячений Руху опору, *Укрінформ*, 26.03.2026, <https://surl.li/nigtuz>

¹⁸ Центр національного спротиву, YouTube, <https://www.youtube.com/c/SprotyvUkraine>

НЕНАСИЛЬНИЦЬКИЙ ОПІР МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ ПРОТИ ОКУПАЦІЇ У 2014 ТА 2022 РР.

Початок окупації територій України як у 2014 році у Криму та окремих районах Донецької і Луганської областей, так і в 2022 році з початком широкомасштабної агресії РФ проти України, супроводжувався масовим рухом спротиву українців. Майже в усіх великих містах, куди приходили окупаційні війська (чи то гібридним шляхом через своїх проксі, чи військовим шляхом), відбувалися демонстрації та акції спротиву окупації.

Хоча такі акції тривали лише короткий час та були згорнуті через високі ризики для життя їхніх учасників та численні випадки вбивств тих, хто відкрито проявляв проукраїнську позицію, вони засвідчили спротив українців окупації, заперечили пропагандистський міф РФ про українців та росіян як «один народ» та не виправдали очікування окупантів про легке захоплення територій.

ПРОТЕСТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ РОСІЙСЬКІЙ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ У 2014 РОЦІ

***Спротив окупації Автономної Республіки Крим
та міста Севастополя***

20 лютого 2014 року розпочалася активна збройна агресія РФ проти України з переміщенням російських військових підрозділів у Криму та в районі Керченської протоки. Ця

дата зафіксована на відомчій медалі Міністерства оборони РФ «За повернення Криму», а в заяві Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року та в Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації» 20 лютого 2014 року визначено днем початку російської агресії.

Мітинг у Криму, 26 лютого 2014 року

24 лютого 2014 року кораблі військово-морського флоту РФ, які охороняли морську акваторію в районі проведення Сочинської олімпіади, прийняли на борт у Новоросійську «зелених чоловічків» (російських військовослужбовців без розпізнавальних знаків ЗС РФ) разом із бойовою технікою та вийшли курсом на Севастополь.

26 лютого 2014 року на заклик Меджлісу кримськотатарського народу до Верховної Ради Криму вийшли тисячі кримських татар, українців та представників інших національностей чинити спротив російській окупації та заявили світу про цілісність України. Мітинг зібрав від 5 до 10 тисяч учасників. Наступного дня, 27 лютого, о 5-й ранку до парламенту та уряду Автономної Республіки Крим увійшли регулярні військові формування РФ і захопили будівлі¹⁹.

У 2020 році Указом Президента України був установлений День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, який відзначається щороку 26 лютого. Відзначення цього Дня покликане вшанувати мужність і героїзм громадян України, які

¹⁹ День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Український інститут національної пам'яті, <https://surl.li/gxqlug>

проживають на тимчасово окупованій території – в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, у відстоюванні територіальної цілісності України²⁰.

Мирні протести у Донецьку та Луганську у 2014 році

Гібридна окупація окремих районів Донецької та Луганської областей у 2014 році відбувалася за допомогою російських проксі у регіоні та російських перевдягнених найманців, які були перекинуті у регіон. Порівняно із Кримом окупація Донецька та Луганська була розтягнута у часі та тривала декілька місяців, під час яких були можливими мирні демонстрації на підтримку суверенітету України та її територіальної цілісності.

Загалом у березні-квітні 2014 року в **Донецьку** пройшло п'ять проукраїнських мітингів²¹.

Перший проукраїнський мітинг під назвою «За єдину Україну» в Донецьку відбувся 4 березня 2014 року. На ньому спонтанно зібралося декілька тисяч людей, які тримали в руках жовто-блакитні прапори та плакати із закликами до єдності. Ця найперша акція пройшла доволі спокійно та комфортно для учасників, без агресивних російських проксі поряд, для яких противники ідей сепаратизму завжди були мішенями. Цей перший мітинг показав, що донеччани, які підтримують цілісність України, готові виходити на вулиці.

Наступного дня, 5 березня 2014 року, коли в центрі Донецька зібралося до 10 тисяч проукраїнських громадян, з іншого боку площі Леніна на них вже чекали проросійськи налаштовані агресивні люди. Донеччани співали Державний гімн України, скандували «Донбас – це Україна!», а представники російських проксі у цей час кидали в учасників мітингу яйця, каміння та димові шашки. Розділяв обидві сторони кордон міліції.

Загалом активісти згадують, що на донеччан, які брали участь у проукраїнських мітингах, здійснювався моральний пресинг (цілодобові дзвінки та повідомлення на телефон з погрозами, публікація персональних даних на сайтах, розвішування біля будинків оголошень про радикальних злочинців, стеження та переслідування), а також здійснювалися фізичні напади, побиття, псування майна.

13 березня 2014 року, коли почався черговий проукраїнський мітинг, агресивно нала-

²⁰ Указ Президента України «Про День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя», № 58/2020, 26.02.2020, Верховна Рада України, Законодавство України, <https://surl.li/efbykr>

²¹ «Спротив на Донбасі був. Не менш небезпечний і героїчний, аніж в інших регіонах», Укрінформ, 13.03.2024, <https://surl.li/dtjcph>

штований натовп вже був більш організованим та вишикуваним у шеренги з іншої сторони площі Леніна. Цей мітинг закінчився вбивством кількома ударами ножа в живіт активіста Дмитра Чернявського. Після цього ставало все небезпечніше виходити на вулиці з українськими прапорами, у місті з'являлася велика кількість невідомих людей, які нападали на проукраїнських активістів. З 17 квітня розпочалися суттєві сутички між проукраїнськими активістами та невідомими силовиками²².

28 квітня 2014 року у Донецьку відбулася остання мирна демонстрація на підтримку єдиної України. Захід відбувся у формі маршу вздовж вулиці Артема за участі близько трьох тисяч громадян України. Після виконання Державного гімну донеччани пройшли декілька кварталів колоною, під час ходи їх вітали з вікон жителі прилеглих до вулиці будинків лозунгом «Слава Україні».

Проукраїнський мітинг у Донецьку,
28 квітня 2014 рік

Жителька Донецька вітає учасників ходи на підтримку
соборності України, Донецьк, 28 квітня 2014 рік

Учасників демонстрації наздогнали невідомі особи у балаклавах, які влаштували бійку у центрі міста. Ці російські проксі були озброєні битами, газовими балончиками, ціпками, травматичними пістолетами та ножами. З вигуками «Росія!» вони кидали у натовп петарди й каміння²³. У зв'язку з небезпекою для життя учасників ходу довелося припинити. У результаті нападу проросійських бандитів постраждали десятки мирних людей, 15 проукраїнських демонстрантів зазнали поранення різного ступеня важкості, багато постраждалих людей відмовились від надання медичної допомоги²⁴ через ризик для життя у разі потрапляння у медичні заклади.

У Луганську проукраїнські акції відбувалися зазвичай біля пам'ятника Тарасові Шевченку²⁵. Найбільший мітинг у Луганську відбувся 9 березня 2014 року – на день народження

²² «Донецьк – це Україна»: як у 2014 році на Донеччині зародився громадянський спротив російській окупації, *Східний варіант*, 05.03.2026, <https://surl.li/gjsery>

²³ Не остання акція – крайня. Проукраїнський мітинг у Донецьку 28 квітня 2014 року: яким він був, *Суспільне Донбас*, 28.04.2025, <https://surl.li/dgfvaj>

²⁴ 28 квітня. 10-та річниця кривавого мітингу в Донецьку, *Державний архів Донецької області*, 28.04.2024, <https://surl.li/svywuj>

²⁵ Тарас Григорович Шевченко (1814–1861) – український поет, прозаїк, драматург, художник та громадський діяч, який вважається творцем сучасної української ідентичності

поета. Мітинг супроводжувався музичними виступами, читанням поезії Тараса Шевченка, іграми для дітей. У цей день на проукраїнський мітинг у Луганську напали проросійські проксі, а кордон міліції не перешкоджав їм у цьому. В результаті відбулася масова бійка та кілька проукраїнських демонстрантів постраждало. Пізніше у цей день російські проксі захопили будівлю Луганської обласної державної адміністрації.

Мітинг у Луганську, 9 березня 2014 року

Останній мітинг в Луганську відбувся в той же день, що і донецький, – 28 квітня 2014 року, після чого проукраїнські активісти вже не наважувалися виходити на вулиці міста, оскільки російські проксі почали захоплювати відділки міліції та обласні військкомати²⁶.

ПРОТЕСТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ РОСІЙСЬКІЙ ОКУПАЦІЇ У 2022 РОЦІ

Після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році цивільне населення на усіх новоокупованих територіях України вдалося до масового ненасильницького спротиву. Головною метою акцій була демонстрація незгоди з окупацією та підтвердження українського статусу міст. Місцеві жителі організовували протести проти російського

²⁶ «Ми боремося з Росією третину свого життя». Три історії українського спротиву в Донецьку і Луганську, *Радіо Свобода*, 28.04.2023, <https://surl.li/zzlqcw>

вторгнення та ставали «живим ланцюгом» на дорогах, намагаючись не пропустити колони бронетехніки.

Ці протести були виключно ненасильницькими, характеризувалися масовим використанням української символіки, заміною російських трикологів на державні прапори України на будівлях. У відповідь на це російські військові відкривали попереджувальний вогонь, що у низці випадків спричинило поранення та загибель протестувальників. Такі акції спротиву тривали до кінця весни 2022 року та були припинені через масові викрадення мерів міст та активістів, катування цивільних та застосування зброї проти мирних людей.

На заміну відкритим протестам прийшов прихований рух опору, що продовжує діяти на окупованих територіях. Нижче подаються окремі приклади цивільних протестів проти окупації у кожному з регіонів України.

Київська область

Цивільні протести у місті Славутич
26 березня 2022 року

Російські війська захопили Чорнобильську зону відчуження у перший день широкомасштабного вторгнення. В середині березня вони повністю ізолювали місто **Славутич**, що є супутником Чорнобильської атомної електростанції. Пізніше російські війська зайшли у місто, захопивши міську лікарню та затримавши мера міста Юрія Фомічева. 26 березня 2022 року понад 500 мешканців Славутича вийшли на мирну акцію проти російських окупантів. Люди, які зібралися на головній площі міста, тримали жовто-блакитні прапори, співали гімн України та вигукували «Славутич – це Україна»²⁷. Російські загарбники відкривали вогонь по людях і кидали в них світлошумові гранати, у результаті чого двоє мирних жителів отримали поранення²⁸.

²⁷ Танки РФ ввійшли у Славутич: містяни зібралися на проукраїнські протести, УНІАН, 26.03.2022, <https://surl.lu/jmzjul>

²⁸ Славутич: 3 захисників загинули, ще 2 цивільних поранені, Українська правда, 27.03.2022, <https://surl.li/vrcspa>

Чернігівська область

Жителі Корюківки перешкоджають руху колони російської техніки, березень 2022 року

У березні 2022 року у **Корюківці** місцеві жителі стали на шляху танкової колони росіян, вигукуючи «Танки їдуть заднім ходом», після чого окупанти розвернулися²⁹. У містечку **Городня** місцеві мешканці заблокували дорогу, якою їхала колона окупантів до міста. А коли техніка таки проїхала, то вийшли на велелюдний мітинг проти окупації³⁰. Пізніше містяни не побоялися організувати урочисту ходу з українськими прапорами в день народження Тараса Шевченка фактично через два тижні після окупації³¹.

Сумська область

Місто **Конотоп** було оточено російськими військами на другий день широкомасштабного вторгнення РФ в Україну. 2 березня 2022 року у місті відбулися масштабні збори жителів, під час яких мер міста Артем Семеніхін оголосив громадянам, що російські військові висунули йому ультиматум: або вони здають Конотоп, або місто рознесе артилерія. Жителі міста зробили вибір чинити опір та протистояти окупації, запропонувавши вивезти жінок та дітей із міста³².

²⁹ Українці голіруч зупиняють техніку окупанта і розтягають її на трофеї, Богдан Амосов, YouTube, 02.03.2022, <https://surl.lu/idzdsi>

³⁰ Мирний спротив на окупованих територіях. Більшість міст ніколи не бачили таких численних мітингів, Texty, 28.04.2022, <https://surl.li/lngyy>

³¹ Як північ Сіверщини чинила опір окупації, Ukraïner, 08.04.2023, <https://surl.cc/quusqq>

³² «Кто за? Воюем!». Жители захваченных украинских городов протестуют против российских военных, Медиазона, 03.03.2022, <https://surl.li/vahyrs>

Харківська область

Проукраїнський мітинг в Куп'янську
5 березня 2022 року

Наприкінці лютого 2022 року міський голова **Куп'янська** Геннадій Мацегора, якого 2020 року було обрано від проросійської партії «Опозиційна платформа – за життя», сам домовився з російськими окупантами про передачу влади в місті³³. Після переходу міста під контроль окупантів 1 березня 2022 року місцеві мешканці влаштували мітинг за Україну. Люди виходили з українськими прапорами і вигукували «Буде все Україна!». Вони також натовпом кинулися на автомобіль, у якому, за попередніми даними, їхали російські окупанти. Люди стояли перед російськими військовими і їхньою технікою і скандували: «Уходите!» («Йдіть геть!»). Окупанти використали для розгону мітингу сльозогінний газ³⁴.

Луганська область

Від початку захоплення мешканці містечка **Новопсков** кілька разів влаштовували патріотичні мітинги проти окупації. Останній раз 5 березня 2022 року місцеві жителі вийшли на вулицю, аби виступити проти російських окупантів, що захопили селище. Російські солдати розігнали це зібрання, почавши стріляти у мирних жителів³⁵.

На Луганщині на мітинги проти російської окупації також виходили жителі Білокуракиного, Марківки³⁶, Старобільська³⁷, Троїцького³⁸, Сватового³⁹.

³³ На Харківщині мер від ОПЗЖ зізнався, що домовився про передачу міста з окупантами, *Українська правда*, 27.02.2022, <https://surl.lu/hlthle>

³⁴ В окупованому Куп'янську люди вийшли на мітинг за Україну, *Українська правда*, 01.03.2022, <https://surl.lu/fezbvf>

³⁵ Новопсков на Луганщині: росіяни відкрили вогонь по беззбройних людях, *Українська правда*, 05.03.2022, <https://surl.li/ovhlnh>

³⁶ Жителі Білокуракиного та Марківки вийшли на мітинги проти окупації, *Суспільне Новини*, 05.03.2022, <https://surl.li/ekjbny>

³⁷ ВІДЕО: Старобільськ на Луганщині теж мітингує проти окупантів, *Militarnyi*, 02.03.2022, <https://surl.li/wetenu>

³⁸ На Херсонщині та Луганщині люди продовжують чинити опір окупантам і виходять на мітинги (ВІДЕО), *Громадське радіо*, 06.03.2022, <https://surl.li/iuaxos>

³⁹ У Сватовому жителі вийшли на мітинг проти окупантів, *Суспільне Новини*, 08.03.2022, <https://surl.li/uzswfp>

Запорізька область

Протести проти російської окупації в Енергодарі, поблизу якого розташована Запорізька атомна електростанція (далі – ЗАЕС), тривали майже два місяці. 1 – 2 березня 2022 року жителі міста Енергодар вийшли на зустріч окупантам із прапорами України та готовністю не пустити ворога в місто. Люди зустрічали російську військову техніку на шляху до ЗАЕС, співаючи Гімн України⁴⁰. 20 березня жителі Енергодара зібралися на акцію протесту проти затримання російськими військовими цивільних жителів міста. Зібратися на цей мітинг містян закликав мер міста Дмитро Орлов після викрадення його першого заступника Івана Самойдюка⁴¹.

Акція протесту проти затримання російськими військовими цивільних жителів Енергодара, 20 березня 2022 року

21 березня у місто було направлено 600 російський спецпризначенців для придушення мирних протестів⁴². 28 березня місцеві мешканці вийшли на мирну акцію протесту. Вони вимагали, щоб російські військові покинули місто⁴³. 2 квітня російські війська жорстоко

⁴⁰ Жителі Енергодара стали стіною на захист міста, *Українська правда*, 02.03.2022, <https://surl.li/ylmiih>

⁴¹ В Енергодарі – протести після викрадення військами РФ посадовця міськради, *Радіо Свобода*, 20.03.2022, <https://surl.li/jdlcfc>

⁴² Росія доправила в Енергодар 600 омонівців для розгону протестів, – Енергоатом, *LB*, 21.03.2022, <https://surl.li/lwzceo>

⁴³ Мешканці Енергодара влаштували мирний мітинг проти окупації російськими військами, *Суспільне Запоріжжя*, 28.03.2022, <https://surl.li/vccxuw>

розігнали мітинг із застосуванням світлошумових гранат, внаслідок чого було поранено чотирьох протестувальників, багатьох людей було затримано⁴⁴. 20 травня через викрадення свого очільника на протест вийшли співробітники Державної служби надзвичайних ситуацій. Цей протест був розігнаний силою⁴⁵.

У Запорізькій області протести також відбувалися у Бердянську⁴⁶, Мелітополі⁴⁷, Приморську⁴⁸, Токмаку⁴⁹.

Херсонська область

5 березня 2022 року жителі **Херсона** вийшли на мітинг з українськими прапорами і скандували, що їхнє місто – українське, і ніколи не буде російським, незважаючи на фактичну окупацію. Російські військові відкрили попереджувальний вогонь по демонстрантах. Національна поліція України оприлюднила відео, на якому поліцейський Херсона, тримаючи в руках український прапор, стрибнув на російський БТР, який проїжджав повз мітинг, а місцеві жителі підтримали його вигуками та оплесками⁵⁰. Акція протесту повторилася 6 березня⁵¹. Подібні акції на початку березня проходили в Херсоні на щоденній основі⁵².

20 березня протестувальники в Херсоні стикнулись з кількома російськими військовими машинами і наказали їм «їхати додому». 21 березня знову відбулися протести в Херсоні, які були розігнані стрільбою, а серед протестувальників були поранені⁵³. 24 березня

⁴⁴ Вибухи в Енергодарі: стало відомо про чотирьох поранених, РБК-Україна, 02.04.2022, <https://surl.li/hibjvh>

⁴⁵ В Енергодарі співробітники ДСНС вийшли на протест проти викрадення свого очільника, Суспільне Запоріжжя, 20.05.2022, <https://surl.li/fghkcv>

⁴⁶ У Бердянську влаштували кількатисячний патріотичний мітинг проти російської окупації (відео), ТСН, 16.03.2022, <https://surl.li/urccim>

⁴⁷ У Мелітополі російські військові відкрили вогонь по протестувальниках – мер, Радіо Свобода, 02.03.2022, <https://surl.li/zeojvg>

⁴⁸ У Приморську місцеві жителі четвертий день поспіль виходять на протести проти російської окупації, – ВІДЕО, 1 Перший Запорізький, 05.03.2022, <https://surl.li/bdukna>

⁴⁹ У Токмаку люди не дають окупантам знімати національні прапори. Відео, Forpost, 07.03.2022, <https://surl.li/lshdhd>

⁵⁰ У Херсоні поліцейський з прапором України заскочив на ворожий БТР, Укрінформ, 05.03.2022, <https://surl.li/cgbmde>

⁵¹ У Херсоні та області влаштували мітинг проти російських окупантів – звучить український гімн. Відео, Обозреватель, 06.03.2022, <https://surl.li/mzpeek>

⁵² У Херсоні тисячі людей вийшли на мітинг проти російської окупації, Hromadske, 13.03.2022, <https://surl.li/drubib>

⁵³ Российские войска со стрельбой разогнали демонстрацию в Херсоне. Есть раненые, BBC News, Русская служба, 21.03.2022, <https://surl.li/dafruu>

на будівлі міської ради був відновлений прапор України⁵⁴. 10 квітня відбувся мітинг, що був розігнаний силою⁵⁵. 27 квітня у Херсоні відбувся останній мітинг проти намірів окупаційної влади провести референдум щодо анексії області Росією. Окупаційна влада, використовуючи світлошумові гранати, жорстко розігнала цей мітинг, низка активістів були поранені та затримані⁵⁶.

Цивільні протести у місті Херсон 27 квітня 2022 року

На Херсонщині на мітинги проти російської окупації навесні 2022 року також виходили жителі Каховки⁵⁷, Нової Каховки⁵⁸, Скадовська⁵⁹, Каланчака⁶⁰, Чонгара⁶¹, Генічеська⁶², Но-

⁵⁴ У Херсоні на будівлі міськради знову вивісили прапор України, *Українська правда*, 24.03.2022, <https://surl.li/cwyepf>

⁵⁵ У Херсоні військові РФ розігнали мітинг, а в Новій Каховці провалився "мітинг" росіян, *Українська правда*, 10.04.2022, <https://surl.li/iafhim>

⁵⁶ У Херсоні загарбники розігнали мітинг проти «референдуму» світлошумовими гранатами, *Українофрм*, 27.04.2022, <https://surl.li/hznyec>

⁵⁷ В окупованій Каховці люди вийшли на мітинг, *Українська правда*, 27.03.2022, <https://surli.cc/jngvgh>

⁵⁸ Під час мітингу у Новій Каховці окупанти вбили одну особу, а сім – поранили, *УНІАН*, 07.03.2022, <https://surl.lt/kcvxcb>

⁵⁹ Жителі Скадовська вийшли на мітинг проти окупантів: військові РФ відкрили стрілянину, *Українська правда*, 16.03.2022, <https://surl.li/uspwnw>

⁶⁰ У тимчасово окупованих Генічеську, Каховці та Каланчаку – масові проукраїнські мітинги, *Укрінформ*, 06.03.2022, <https://surl.li/xjsmtx>

⁶¹ "Крим – це Україна", – мешканці Чонгару вийшли на мітинг проти окупантів, *Цензор.нет*, 06.03.2022, <https://surli.cc/bixifi>

⁶² У Генічеську зібрався кількатисячний мітинг проти окупантів (фото, відео), *Главком*, 06.03.2022, <https://surl.li/ajkcxh>

воолексіївки⁶³, Чаплинки⁶⁴, Залізного порту⁶⁵, Голої Пристані⁶⁶, Олешок⁶⁷, Новотроїцького⁶⁸.

Протести цивільного населення в містах Півдня та Сходу, що відбувалися навесні 2022 року, стали предтечою громадського (підпільного) руху опору та партизанського спротиву на ТОТ.

ОНЛАЙН-МІТИНГИ ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ У 2022 РОЦІ

Після того, як ненасильницький громадський спротив російській окупації у вигляді акцій протесту став неможливим на ТОТ, активісти розробили цифровий формат протесту у вигляді онлайн-мітингів.

У червні 2022 року за ініціативою руху опору «Жовта Стрічка» відбувся онлайн-мітинг **на підтримку окупованої Херсонщини**. Учасників закликали вийти на цифрову вулицю проспекту Ушакова в Херсоні (після деокупації міста був перейменований на проспект Незалежності) – головну вулицю Херсону. Акція зібрала 75 тис. уподобань та 20 тис. поширень у соціальних мережах. До онлайн-мітингу долучилися як херсонці, так і жителі інших регіонів, щоб показати, що вони підтримують місто⁶⁹.

У липні 2022 року комунікаційна агенція Gres Todorchuk запустила **платформу «Листи любові»** (Lettersoflove), де можна було написати слова підтримки українцям, які залишилися в тимчасово окупованих містах і селах. Проект допомагали реалізовувати громадські організації, які працювали на ТОТ: «Свої» (Запоріжжя), «Молоді Ініціативні» та

⁶³ На Херсонщині та Луганщині люди продовжують чинити опір окупантам і виходять на мітинги (ВІДЕО), *Громадське радіо*, 06.03.2022, <https://surl.li/djgqnp>

⁶⁴ Чаплинка – це Україна! На мирний протест у селищі вийшли понад три тисячі осіб, *РБК-Україна*, 07.03.2022, <https://surl.li/ijrqpu>

⁶⁵ Двадцятий день вторгнення РФ: ситуація на Херсонщині. ТЕКСТОВА ТРАНСЛЯЦІЯ, *Суспільне Херсон*, 15.03.2022, <https://surl.li/axfuxs>

⁶⁶ Жителі Голої Пристані, що на Херсонщині, вийшли на мітинг. Вимагають від окупантів повернути викраденого мера, *Нromadske*, 31.03.2022, <https://surl.li/eqkncl>

⁶⁷ Жителі Голої Пристані та Олешок вийшли на мітинг проти російських окупантів (фото, відео), *Парламент.ua*, 08.03.2022, <https://surl.li/dcrsgc>

⁶⁸ Жителі Новотроїцького на Херсонщині вийшли на мирний мітинг, *Суспільне Херсон*, 25.03.2022, <https://surl.li/kxujkt>

⁶⁹ Унікальний онлайн-мітинг на підтримку Херсонщини зібрав понад 36 тис. учасників. Розповідаємо про нього детальніше, *Вікна ТВ*, 19.06.2022, <https://surl.li/qtnjif>

Foundation «Union» (Херсонська область). «Листи любові» могли бути звернені як до конкретної особи, так і загалом до жителів будь-якого населеного пункту, який опинився в російській окупації⁷⁰.

Пізніше, у серпні 2022 року пройшов онлайн-мітинг **«Маріуполь – це Україна»**, ініційований також рухом опору «Жовта Стрічка». Цей онлайн-мітинг відбувся у рамках акції «Стоп референдум» і тривав понад два тижні. Місцем зустрічі була оголошена цифрова вулиця на сторінці в Instagram, де метр за метром був намальований проспект Миру в окупованому Маріуполі⁷¹.

⁷⁰ Запустили платформу, де можна написати «листи любові» жителям тимчасово окупованих територій, *Village*, 01.07.2022, <https://surl.li/blqriy>

⁷¹ Стартував онлайн-мітинг «Маріуполь – це Україна», *Укрінформ*, 04.08.2022, <https://surl.li/crxejr>

ХАРАКТЕРИСТИКИ РУХУ ОПОРУ НА ТОТ ПІСЛЯ 2022 РОКУ

I ВИДИ РУХУ ОПОРУ

Наразі неможливо описати точну структуру руху опору на ТОТ через засекреченість цієї інформації як зі сторони Сил Спеціальних Операцій, що координують цей рух, так і зі сторони учасників руху заради їхньої безпеки.

Водночас, в залежності від методів спротиву можна виділити громадський ненасильницький опір та мілітарний спротив (партизанський рух) на ТОТ. При цьому ненасильницький опір може відбуватися як на індивідуальному рівні або рівні своєї родини, так і на мережевому рівні.

Громадський ненасильницький опір на індивідуальному рівні охоплює немілітарний опір індивідуального характеру, коли людина не підтримує окупацію та окупаційну владу, але може проявляти свій протест індивідуально або лише у найближчому колі, зокрема на рівні родини. Така людина може вдаватися до окремих індивідуальних актів громадського спротиву, наприклад до паралельного навчання своїх дітей в українських школах, вивчення української мови, збереження українського паспорта, таємного перегляду новин з України та українського контенту, святкування українських свят тощо.

Індивідуальний опір також може проявлятися в тому, що люди на ТОТ намагаються мінімізувати свою взаємодію з російською окупаційною владою, відмовлятися оформлювати російські паспорти, не користуватися освітніми, медичними, соціальними послугами, гуманітарної підтримкою окупаційної влади. Це можливо здебільшого у сільській місцевості в родинях, в яких немає дітей шкільного віку, і які можуть забезпечити харчування з власних присадибних ділянок.

Громадський ненасильницький опір на мережевому рівні охоплює немілітарний опір, спрямований на демонстрацію незгоди з окупацією та протесту проти окупаційної влади та РФ через участь у горизонтальній мережі спротиву. Координація таких акцій спротиву хоча і відбувається таємно, але вони спрямовані на те, щоб якомога більше людей на ТОТ побачили, що є ті, хто також не згоден з окупацією. Для здійснення такого опору людина зазвичай приєднується до однієї з мережі спротиву («Жовта Стрічка», «Зла Мавка»

та інші). Акції спротиву таких мереж спрямовані, з однієї сторони, на поширення українських символів на ТОТ з метою демонстрації спротиву та підтримки українців в окупації, а з іншої сторони – на деморалізацію російських окупантів та українських колаборантів.

Головною метою **мілітарного спротиву (партизанського руху) на ТОТ** є інформаційна та військова підтримка дій ЗСУ. Учасники партизанського руху проводять таємні бойові операції, здійснюють збір розвідданих, вчиняють замаху на російських військових та колаборантів, проводять диверсійні операції на ТОТ тощо. Найвідомішою мережею партизанського спротиву є рух «Атеш».

УМОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АКТИВІСТІВ РУХУ ОПОРУ НА ТОТ

Спротив українських громадян на ТОТ відбувається в жорстких умовах російської диктатури, повного нехтування РФ міжнародним гуманітарним правом та в умовах щоденної загрози життю його учасникам.

На ТОТ України **неможливо вести боротьбу ненасильницькими методами, які притаманні демократичним суспільствам**, наприклад тими методами, які були описані у книзі американського політолога Джина Шарпа «Політика ненасильницької дії»⁷². Описані методи можуть бути застосовані у демократичних або хоча б частково демократичних суспільствах, але РФ є авторитарною країною, а ситуація з правами людини на ТОТ є набагато гіршою, ніж навіть на території РФ. Будь-який прояв протесту, демонстрація проукраїнських переконань, відмова від отримання російських документів чи співпраці з окупантами можуть загрожувати людині щонайменше депортацією, а набагато частіше затриманням, катуванням у місцях несвободи, а то й втратою життя.

При цьому Рух опору відбувається **в умовах насильницького заміщення населення на ТОТ**, витіснення українських громадян та стимулювання до переїзду на ТОТ громадян РФ здебільшого з депресивних регіонів, передусім тих, які є лояльними до російської влади. Такі новоприбулі не тільки не підтримують руху опору на ТОТ, а й часто стають загрозою для місцевих жителів, які не підтримують російської окупації.

Спротив на ТОТ також ускладнений **умовами цифрового ґетто**, яке будує РФ, обмежуючи не тільки фізичний зв'язок жителів ТОТ з Україною як державою та українцями (у тому числі членами родин), а й блокуючи усі засоби електронної комунікації, окрім офіційних каналів на кшталт російського державного месенджера «Мх». Крім того, у сучасних умовах розвитку цифрових технологій та штучного інтелекту РФ поступово вибудовує

⁷² 198 методів ненасильницького протесту і переконання; відмова від співпраці (соціальної, економічної та політичної); ненасильницьке втручання, *Національний спротив*, <https://surl.it/pbylpr>

вує систему цифрової диктатури на ТОТ, розбудовуючи систему тотального цифрового стеження. У цьому випадку ТОТ виступають тестувальним майданчиком для російської влади, після чого вона поширює ці практики на регіони РФ.

Участь у партизанському русі на ТОТ є ще більш небезпечною. РФ має багатий досвід боротьби з партизанським спротивом ще з часів чеченських війн, і на ТОТ України російські військові використовують ті ж інструменти. Як стверджував у жовтні 2023 року один з організаторів партизанського руху на ТОТ Володимир Жемчугов, близько тисячі партизан, які діяли на окупованих територіях Херсонської й Запорізької областей, потрапили до полону після облав, які влаштовували російські силовіки⁷³.

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ РУХУ ОПОРУ

Учасники руху опору на ТОТ змушені приховувати свої особистості, щоб забезпечити безпеку. Вони зазвичай не знайомі один з одним та діють анонімно. Знайомими між собою можуть бути лише співзасновники. Вони працюють, зазвичай, онлайн через Телеграм-канали із чат-ботом, де комунікують з координаторами й отримують від них завдання. При цьому у людини ніколи не питають справжнього імені чи будь-яку інформацію, що може її ідентифікувати.

Активісти Руху опору намагаються не вести будь-яких особистих записів, натомість документувати свою діяльність лише через власні ресурси: сайти, Телеграм-канали, сторінки у соціальних мережах. Активістів Руху опору можуть зупинити на будь-якому кроці й обшукати, тому їм необхідно постійно видаляти фотографії та контакти зі своїх смартфонів, не підписуватися на будь-які проукраїнські Телеграм-канали, але знаходити їх по пам'яті, або мати декілька телефонів.

Активісти вдаються до різних способів введення в оману окупантів. Як розповідала одна з активісток руху «Жовта Стрічка», щоб повісити такі жовті стрічки як символ руху опору на ТОТ, не можна брати цілий моток жовтої нитки, треба взяти купу тканинних смужок різного кольору, кажучи: «Я ними підв'язуватиму помідори на городі», а потім повісити тільки жовті⁷⁴.

Коли є можливість, активісти Руху опору анонімно спілкуються з українськими та іноземними журналістами, намагаючись розповідати, що насправді відбувається в окупа-

⁷³ «Близько тисячі партизан у полоні». Як діє рух спротиву в окупації? *Радіо Свобода*, 13.10.2023, <https://surl.li/odgzgq>

⁷⁴ Від ракетних ударів до балончиків з фарбою: як український рух опору бореться з російською окупацією, *Texty*, 14.11.2023, <https://surl.li/dlktkj>

ції⁷⁵. Під час таких інтерв'ю вони не показують свою зовнішність та не називають своїх справжніх імен. Наприклад, коли співзасновниці жіночого партизанського руху «Зла Мавка» дали інтерв'ю виданню *Ukrainian*, то у відео, яке було поширено, використали анімацію та голоси інших людей, а героїнь інтерв'ю називали псевдонімами Мавка Перша, Мавка Друга та Мавка Третя⁷⁶.

Рада національної безпеки та оборони України та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України розробили рекомендації щодо захисту персональних даних для людей, які знаходяться на ТОТ, що має допомогти їм заховати докази співпраці з українськими спецслужбами чи ЗСУ, а тим самим збільшити шанси вижити й оминати катування⁷⁷.

⁷⁵ «Палити прапори РФ – це для душі». Як жіночий рух «Зла мавка» чинить опір в окупації, *Platfor.ma*, 01.04.2025, <https://surl.li/ugkcwr>

⁷⁶ «Зла Мавка»: жіночий рух опору в окупації • *Ukrainian Q*, *Ukrainian Q*, *YouTube*, 27.11.2024, <https://surl.li/wfgflp>

⁷⁷ Як захистити свої дані в окупації? Інструкція, *Ukrainian*, 02.06.2022, <https://surl.li/ervbly>

ГРОМАДСЬКИЙ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИЙ ОПІР НА ТОТ

ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ З УКРАЇНОЮ

Російська окупаційна влада робить усе, щоб жителі ТОТ України втратили зв'язок з Україною та українцями на підконтрольних територіях і були інтегровані в російський правовий та інформаційний простори. Це є одним з інструментів загальної політики викорінення української ідентичності та заміщення населення на ТОТ.

Тому громадський індивідуальний опір проявляється в основному у збереженні та підтримці зв'язку з Україною як державою та українцями, передусім членами родини та друзями, які проживають за межами ТОТ – на підконтрольних територіях та за кордоном у демократичних країнах. Багато хто з громадян України, які залишилися проживати на ТОТ, вбачають збереження таких зв'язків з Україною як акт протесту проти окупації.

Паралельне навчання дітей в українських школах

Для РФ будь-яка освіта є інструментом виховання лояльності до окупаційної влади, самої РФ та виправдання війни-агресії, яку остання веде проти України. Тому шкільна освіта на ТОТ є зазвичай інструментом індоктринації, залучення дітей у мілітаристсько-пропагандистські рухи та стирання української ідентичності. Тому одним з видів громадського спротиву російській окупації є онлайн-навчання дітей в українських школах паралельно з навчанням в школах на ТОТ за російськими програмами.

У 2024 – 2025 навчальних роках приблизно 44 тисячі дітей з ТОТ навчалися в україн-

ських школах, що складало приблизно 8% дітей шкільного віку, які проживають на ТОТ⁷⁸.

Долучаючись до української системи освіти, родини таких дітей на ТОТ постійно перебувають у зоні ризику та змушені долати низку безпекових викликів. За навчання дітей в українській школі їхнім батькам загрожують щонайменше штрафи, а загалом позбавлення батьківських прав і вилучення дитини з родини⁷⁹. Тому діти змушені відвідувати школи, де викладається російська програма, а вдома потай вчити за українською. Водночас, через українську школу родинам важливо підтримувати зв'язок з Україною, зберігати українську ідентичність їхніх дітей та підтримувати позитивні очікування щодо деокупації їхніх регіонів.

Є діти, які приховують від батьків, що вони навчаються в українській школі, оскільки самі батьки проти такого навчання. Після завершення української школи, діти можуть виїхати з окупації, зібрати освітні документи і далі вступати з ними до українських університетів⁸⁰.

Вивчення української мови

Починаючи з 2014 року, на тимчасово окупованих територіях Криму, частин Донецької та Луганської областей українська мова поступово витіснялася з публічного вжитку та з освітньої сфери. Водночас з 2022 по 2025 роки школярі з окупованих частин Запорізької та Херсонської областей ще могли вивчати українську як рідну з першого по четвертий клас за заявою батьків, хоча на це відводилася одна година на тиждень. Одна школа з вивченням української мови існувала навіть в Криму. З червня 2025 року російська влада вилучила наказом Міністерства освіти РФ українську мову з програм навчання в середніх школах на ТОТ⁸¹.

Таким чином, окупаційна влада перетворила вивчення української мови на ТОТ на акт спротиву. В умовах повної заборони та русифікації особи, які бажають та наважуються вивчати та практикувати українську мову, вимушені вдаватися до онлайн-інструментів та прихованого перегляду україномовного контенту за допомогою VPN. Щоб забезпечити практику розмовної мови, деякі займаються з українськими викладачами онлайн

⁷⁸ Чому зменшилася кількість дітей з ТОТ, які навчаються в українських школах онлайн? Відповідь омбудсменки, *Українська правда. Життя*, 08.07.2025, <https://surl.li/bkwehp>

⁷⁹ В окупованому Бердянську дітей, які вчать в українських школах онлайн, погрожують вилучити з родин, *Zmina*, 18.10.2024, <https://surl.li/bbzvbj>

⁸⁰ Втрата надії та репресії: чому кількість учнів з окупації в українських школах зменшується і як цьому зарадити, *Zmina*, 26.06.2025, <https://surl.li/xjxgfx>

⁸¹ Вивчати українську на тимчасово окупованій частині України відтепер заборонено, *Освіторія*, 25.06.2025, <https://surl.li/garqrn>

або приватно з вчителями, які раніше викладали українську мови та залишилися з тих чи інших причин проживати на ТОТ.

Як розповідала одна з учасниць руху «Зла Мавка», у Криму є кілька жінок, які вирішили самотійно крок за кроком опанувати українську мову: *«Одна з них щодня читає Кобзаря. Я розумію, як це звучить, але це не жарт. Вона справді читає його щодня, щоб вдосконалити свою українську»*⁸².

Через таємне вивчення української мови жителі ТОТ намагаються підтримувати зв'язок з Україною та залишатися частиною української спільноти наперекір намаганням окупаційної влади стерти їхню українську ідентичність⁸³.

Збереження українських паспортів

Російська окупаційна влада використовує широкий спектр маніпулятивних і примусових методів, щоб змусити українців на ТОТ отримувати російські паспорти, позбавляючи їх базових прав/свобод та порушуючи міжнародне право⁸⁴. Без паспорта РФ чи без посвідки на постійне проживання громадяни України, які проживають на ТОТ, не можуть отримати пенсії, соціальні виплати та навіть мінімальну медичну допомогу.

Незважаючи на насильницьку паспортизацію, більшість дорослих жителів окупованих регіонів продовжують зберігати українські паспорти, а в низці випадків відмовлятися від отримання російського паспорта. Найбільший відсоток таких людей у сільських районах Херсонської та Запорізької областей.

Українські діти, які залишилися на ТОТ та досягли 14-ти річного віку, також мають змогу отримати українські паспорти в центрах «Паспортний сервіс» за кордоном або у підрозділах Державної міграційної служби України чи центрах надання адміністративних послуг у разі в'їзду на територію України. Це можливо здійснити через прикордонний пропускний пункт Мокранове – Домани, якщо у людини збереглося українське свідоцтво про народження або за процедурою встановлення особи⁸⁵. Часто отримання українсько-

⁸² «Палити прапори РФ – це для душі». Як жіночий рух «Зла мавка» чинить опір в окупації, *Platfor.Ma*, 01.04.2025, <https://surl.li/ucahfx>

⁸³ Розірвати зв'язок: Росія виводить боротьбу з українською мовою в окупації на новий рівень, *Радіо Свобода*, 27.06.2025, <https://surl.li/rihzne>

⁸⁴ Репресивна паспортизація: куди звертатися через нав'язані російські паспорти, *Zmina*, 12.12.2024, <https://surl.cc/roxazp>

⁸⁵ Українці з тимчасово окупованих територій отримали більше можливостей для підтвердження особи при оформленні паспортів, *Zmina*, 08.01.2026, <https://surl.lu/pfdnjy>

го паспорта для молоді, яка виїжджає з ТОТ, є дуже складною процедурою, яка потребує кейсового підходу, але це не зупиняє молодих людей долати такі труднощі.

Таємний перегляд новин з України та українського контенту

Окупаційна влада РФ створює цифрове ґетто на ТОТ, залишаючи все менше доступних каналів зв'язку з Україною та світом. З квітня 2026 року агресор почав блокувати месенджер Telegram, а до цього вже заблокував месенджери WhatsApp, Viber, соцмережі Instagram, Facebook, всі продукти Google та великий масив VPN-сервісів. Окупаційна влада також блокує усі українські новинні веб-сайти та демонтує обладнання для перегляду українського телебачення через супутникові антени.

Для того, щоб жителі ТОТ мали можливість залишатися на зв'язку з Україною, незважаючи на спроби окупантів обмежити інтернет і блокувати «небажані» сайти, фахівці з руху опору «Жовта Стрічка» спільно з Dovidka.info створили сервіс «Ти в Україні»⁸⁶. Сервіс включає безкоштовний VPN та спеціальний браузер, що дозволяє дивитися український YouTube та читати новини, долаючи російські блокування. На сайті сервісу також надаються корисні поради та інструкції щодо безпеки і спротиву, включаючи те, як діяти у різних небезпечних ситуаціях та як уникати стеження⁸⁷.

ТИ В УКРАЇНІ

**МОЖЛИВОСТІ
ДЛЯ ЛЮДЕЙ
В ОКУПАЦІЇ**

- безкоштовний VPN
- спеціальний браузер
- індивідуальні курси української мови в Zoom
- онлайн-підготовка з усіх предметів шкільної програми

Для українців в окупації запустили сервіс «Ти в Україні»

⁸⁶ Ти в Україні, <https://www.tyukraini.com>

⁸⁷ Для українців в окупації запустили сервіс з безкоштовним VPN, Вчасно, 09.08.2025, <https://surl.li/oevuyt>

Святкування українських свят

Щоб підтримувати свій моральний та психологічний стан, українці, які проживають на ТОТ, можуть відзначати українські свята та намагатися жити за українським календарем. Це може відбуватися непублічно, тільки у колі рідних та друзів, яким вони довіряють. Можна святкувати Новий рік за українським часом, а Різдво за українським новим календарем, на Великдень розмальовувати писанки, а взимку святкувати День Святого Миколая.

Наприклад, учасниці руху «Зла Мавка» 6 грудня розносили дітям цукерки із записками, що це подарунок від Святого Миколая, а російським окупантам підкладали пакети зі сміттям, щоб нагадати, хто є «поганими хлопчиками». Восени жінки підкладали окупантам гарбузи, бо згадали про українську традицію – як небажаним сватам давали гарбуза. Оскільки це якраз був сезон, учасниці руху купували гарбузи й залишали їх окупантам із посланнями: «Ми вас сюди не кликали, ви тут непотрібні»⁸⁸.

Виїзд молоді з ТОТ на контрольовані території України

Фіксується значна кількість випадків, коли молоді люди, родини яких залишилися на ТОТ, після закінчення школи або після досягнення повноліття віддають перевагу виїзду з окупованих територій та вступу до українських вишів.

Для молодих людей з ТОТ в Україні передбачена спрощена процедура вступу до вищих навчальних закладів. У 2024 році за спрощеною процедурою вступили понад 11 тисяч абітурієнтів з ТОТ, у 2025 – понад 9 тисяч⁸⁹. Зменшення таких вступників обумовлюється тим фактором, що переїзд молодих людей з ТОТ на територію, контрольовану Україною, по суті є «квитком в один кінець» і може передбачати тривале проживання далеко від своєї родини з дуже обмеженими можливостями для зустрічі.

Молоді люди, які вирішують виїжджати на підконтрольну територію України, зіштовхуються з низкою перешкод: можуть мати складнощі з оформленням документів, що посвідчують особу (особливо це стосується територій Криму та окремих районів Донецької

⁸⁸ «Палити прапори РФ – це для душі». Як жіночий рух «Зла мавка» чинить опір в окупації, *Platfor.Ma*, 01.04.2025, <https://surl.li/ucahfx>

⁸⁹ Вступ 2026: труднощі та можливості абітурієнтів з окупованих територій, *Вропу.Херсон, Facebook*, 01.04.2026, <https://surl.li/hestbw>

та Луганської областей, які були тимчасово окуповані до повномасштабного вторгнення), проблеми з перетином адміністративних кордонів, логістичними труднощами при пересуванні територією України, відсутністю коштів для виїзду⁹⁰ тощо, але це не змінює їхнього рішення вирватися з окупації.

Діти, які не досягли 16-річного віку, для виїзду з ТОТ потребують участі їхніх батьків. Проте частина таких батьків виїхати з ТОТ не можуть з об'єктивних причин або мають різні погляди з дитиною. Тому інколи молоді люди з ТОТ спеціально очікують досягнення 18-річчя, щоб виїхати з ТОТ самостійно, а інколи таємно від своїх батьків, оскільки останні не підтримують такого рішення.

ПІДТРИМКА УКРАЇНЦІВ НА ТОТ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖІ СПРОТИВУ

Людям в окупації необхідно знати, що вони не одні і є ті, хто так само, знаходячись в окупації, поділяють їхні думки і погляди, хто очікує на деокупацію територій. Тому однією з цілей громадського ненасильницького опору, який здійснюється через мережі опору, спрямована на підтримку жителів ТОТ.

Заклики ігнорувати російський політичний контекст

Активісти Руху спротиву поширюють заклики не брати участь у заходах, спрямованих на створення видимості демократичного процесу на ТОТ. Зокрема, у вересні 2022 року через мережі спротиву на ТОТ вони закликали **не брати участі у фейковому референдумі**⁹¹, у вересні 2023 року – у **незаконних місцевих виборах до окупаційних адміністрацій**⁹², у березні 2024 року – у **незаконних виборах Президента РФ на ТОТ**, а у 2025 році – у **незаконних виборах до Державної Думи РФ**.

⁹⁰ "Наче звільняєшся від смороду". Історії молодих людей, які виїхали з окупації та намагаються влаштувати своє, Українська правда. Життя, 05.02.2025, <https://surl.li/xqclkm>

⁹¹ Херсон та Генічеськ продовжують боротись, Жовта Стрічка, Telegram, 27.09.2022, https://t.me/yellowribbon_ua/1855

⁹² Подготовка к псевдовыборам в Мелитополь идет полным ходом, ЗЛА МАВКА, Telegram, 29.08.2023, https://t.me/zlaya_mavka/1044

У рамках таких акцій активісти поширювали друковані листівки з написами «Ігноруй вибори. Тут Україна», «Виборів не буде, буде суд, буде Гаага» або фотографували записки з подібним текстом на фоні впізнаваних локацій, що знаходяться на ТОТ. Деякі активісти псували виборчі бюлетені проукраїнськими написами⁹³.

Учасники Руху опору закликають українців в окупації ігнорувати російський політичний контекст

На початку окупації також поширювалися заклики до українських громадян на ТОТ **не отримувати російські паспорти**. Зокрема, це були листівки з написом «Не беру паспорт окупанта, бо чекаю на ЗСУ», «Російський паспорт повертає в криваве минуле», «Російський паспорт принижує»⁹⁴ тощо. На сьогоднішній день виживання на ТОТ є практично неможливим без наявності російського паспорта, тому учасники руху спротиву утримуються від таких закликів.

Листівки руху «Жовта Стрічка» проти російської примусової паспортизації

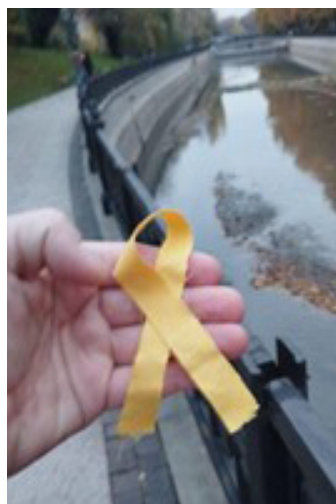
⁹³ Самый потрясающий бюллетень из оккупированной Новой Каховки! Pravda Gerashchenko, Telegram, 08.09.2023, https://t.me/Pravda_Gerashchenko/78952

⁹⁴ Рух "Жовта Стрічка" виступає проти російської паспортизації на окупованих територіях. ФОТО, Інформаційний спротив, 23.03.2023, <https://surl.li/dweovu>

Поширення українських символів на ТОТ

Особливо важливим для жителів ТОТ є поширення українських символів, що свідчить про те, що ТОТ України не стала навіть за 12 років окупації російською і є багато людей, хто не підтримує окупацію. Поширення українських символів може відбуватися найрізноманітнішими способами і часто залежить від фантазії та творчості виконавців акцій.

Найпоширенішими акціями є розвішування жовтої стрічки на вулицях окупованих населених пунктів або в інших впізнаваних місцях на ТОТ. Це також може бути розгортання прапора України та його фотографування. Водночас така акція є особливо небезпечною для її виконавців. Це також може бути поширення проукраїнських листівок або проукраїнських записок, написаних від руки та сфотографованих, розклеювання наліпок та стікерів з проукраїнськими написами⁹⁵ або українською поезією⁹⁶, малювання графіті.

Поширення українських символів на ТОТ

Наприклад, одним із символів проукраїнських графіті на ТОТ стала питомо українська літера «ї», якої немає в жодному алфавіті іншої мови. Зокрема, під час тимчасової окупації у 2022 році Херсона та інших населених пунктів навколо нього мешканці створювали графіті з літерою «ї». Окупанти спочатку не розуміли, що це означає, а пізніше почали переслідувати тих, хто писав цю букву на стінах будинків, асфальті, стовпах тощо. Такі графіті часто можна побачити і в інших містах, окрема літера «ї» була намальована у Маріуполі на пам'ятнику Тарасові Шевченку. Активно це роблять і в тимчасово окупованому Криму⁹⁷.

⁹⁵ Сімферополь, Севастополь, Ялта, Алушта, Жовта Стрічка, Telegram, 05.01.2026, https://t.me/yellowribbon_ua/13018

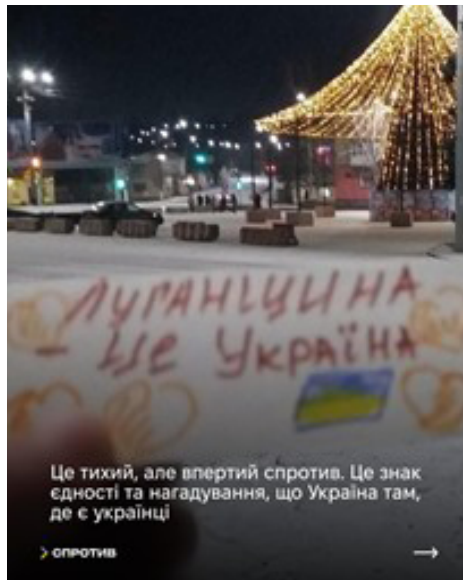
⁹⁶ Не проходить і дня, щоб активісти руху «Жовта Стрічка» не демонстрували свій спротив російській окупаційній владі, Жовта Стрічка, Telegram, 05.02.2026, https://t.me/yellowribbon_ua/13166

⁹⁷ «Ї» – більше, ніж літера, Ukrainer, 16.05.2023, <https://www.ukrainer.net/litera-i>

Синхронізація з українським календарем свят

З нагоди різних громадсько-політичних свят та відзначень в Україні активісти на ТОТ проводять візуальні акції, покликані продемонструвати зв'язок із тими, хто живе на підконтрольних територіях, та те, що українці в окупації продовжують жити в українському інформаційному та культурному полі.

Прикладами таких акцій є такі: поширення записок «Україна – єдина!», «Разом ми сильні» з нагоди Дня Соборності України 22 січня⁹⁸; поширення цитат українського поета Тараса Шевченка, що є національним символом України, у день його народження 9 березня⁹⁹. У День Збройних Сил України 5 грудня активісти на ТОТ поширили листівки з цифрами «10 22 24». Кожна цифра – це літери українського алфавіту 10 – З, 22 – С, 24 – У, а разом вони складають слово «ЗСУ»¹⁰⁰.

Привітання активістів Руху опору з українськими святами

Українці з ТОВ також часто передають фотовітання українцям на контрольованих територіях з нагоди неполітичних свят, зокрема Нового року. Ці вітання зроблені українською мовою та часто супроводжуються святкуванням Нового року на ТОВ за українським часом¹⁰¹.

⁹⁸ Активісти руху «Жовта стрічка» провели акцію спротиву на окупованих територіях до Дня Соборності України, *Детектор Медіа*, 23.01.2025, <https://surf.li/vytkqn>

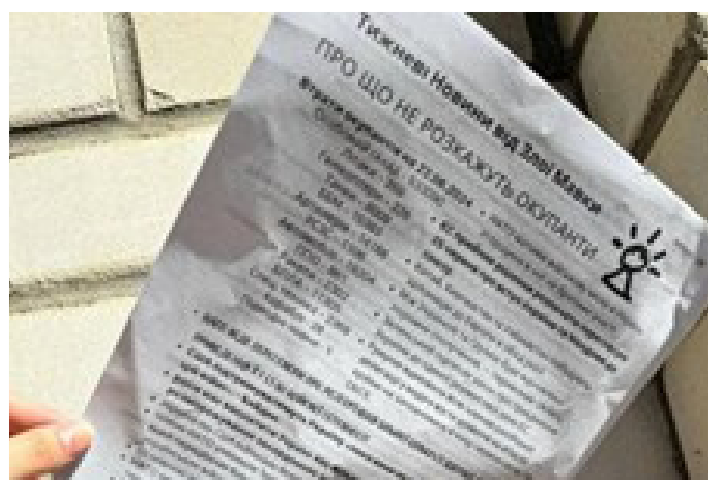
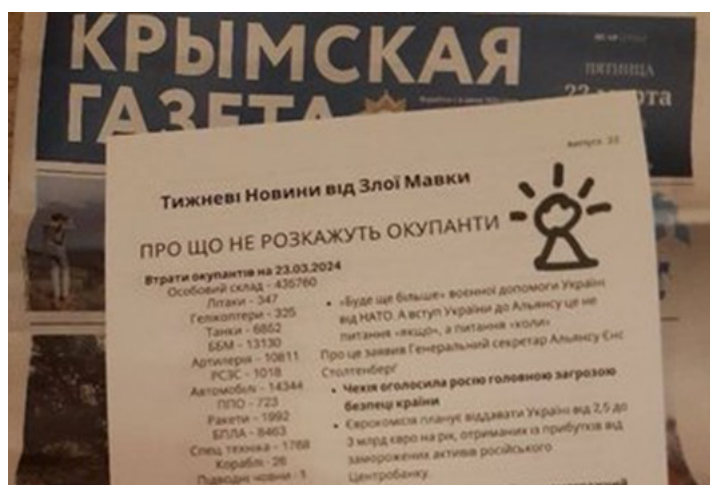
⁹⁹ Сьогодні в День Народження Тараса Шевченка, напевно, у кожного українця в думках впливають рядки з поезії Кобзаря, Жовта Стрічка, *Telegram*, 09.03.2026, <https://t.me/yellowribbon-ua/13297>

¹⁰⁰ Сьогодні – День Збройних Сил України! Жовта Стрічка, *Telegram*, 06.12.2025, https://t.me/yellowribbon_ua/12783

¹⁰¹ Українці на тимчасово окупованих територіях передають вітання з Новим роком із рідних міст, Центр Національного Спротиву, Telegram, 01.01.2026, https://t.me/sprotv_official/8080

Поширення самвидавних газет з українськими новинами

На ТОТ важко отримати доступ до правдивої інформації, передусім для представників старшого покоління, які не вміють обходити всі блокування, користуватися VPN та взагалі не готові ризикувати, шукаючи українські канали. Тому дуже часто вони отримують новини з телевізора.

Випуски партизанської газети «Злих Мавок»

Щоб цьому протистояти, команда «Злої Мавки» робить щотижневу вибірку основних подій, що відбувалися в Україні, та розповсюджують друковану версію газети: залишають у поштових скриньках, парках, біля входних дверей і закликають інших після прочитання передавати примірники знайомим. Електронну версію газети можна також скачати в Телеграм-боті, яку люди можуть завантажити і самостійно передавали далі через месенджери¹⁰².

Публікація щоденників українців в окупації

Одним зі способів психологічної підтримки є писання щоденників. Багато жінок в окупації описують свій досвід, те, що їх тривожить, і те, що допомагає боротися. Представниці руху «Зла мавка» ілюструють ці розповіді та оприлюднюють такі записи на сайті¹⁰³ і у

¹⁰² «Зла Мавка»: жіночий рух опору в окупації • Ukraïner Q, Ukraïner Q, YouTube, 27.11.2024, <https://surl.li/wfgflp>

¹⁰³ Щоденники Мавок в окупації, Зла Мавка, <https://zlamavka.com/category/shhodennyky>

своєму Телеграм-каналі. Це допомагає жителям ТОТ розуміти, що є багато тих, хто розділяє їхні почуття.

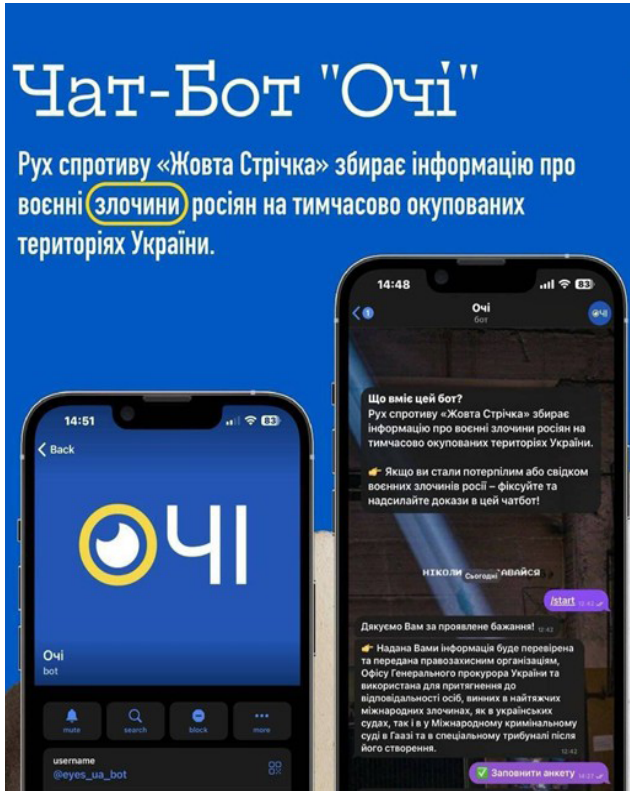

Щоденники «Злих Мавок» в окупації

МЕРЕЖЕВІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПРОТИ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ

Іншою метою мережевого Руху спротиву на ТОТ є деморалізація російських військових та окупаційної влади, що досягається за рахунок проведення інформаційно-психологічних операцій. До таких операцій можна віднести будь-які дії Руху опору, покликані продемонструвати, що окупанти не є господарями на ТОТ, що місцеві жителі не підтримують російське вторгнення та очікують на деокупацію, та що покарання за вчинені злочини буде неминучим.

Моніторинг та документування воєнних злочинів

Цивільні українці, які проживають на ТОТ, стають унікальними джерелами інформації для громадських організацій, медіа та державних органів України щодо злочинів РФ на окупованих територіях. Вони моніторять та документують воєнні злочини РФ на ТОТ, що допомагає формувати доказову базу для міжнародних судів, підтримує потерпілих, а в майбутньому допоможе притягати винних до відповідальності¹⁰⁴.

У листопаді 2023 року рух опору «Жовта Стрічка» створив чат-бот «Очі»¹⁰⁵, призначений для збору інформації про воєнні злочини на ТОТ. Усі зібрані дані передаються у відповідні органи та організації, які займаються розслідуванням та притягненням злочинців до відповідальності¹⁰⁶.

Спалення чи знищення російських символів

Російські окупанти активно маркують ТОТ України своїми символами, у той час, коли активісти Руху спротиву проводять акції, спрямовані на їхнє винищення. Це може бути спалення російських агітаційних матеріалів у рамках псевдовиборів¹⁰⁷, пропагандистських

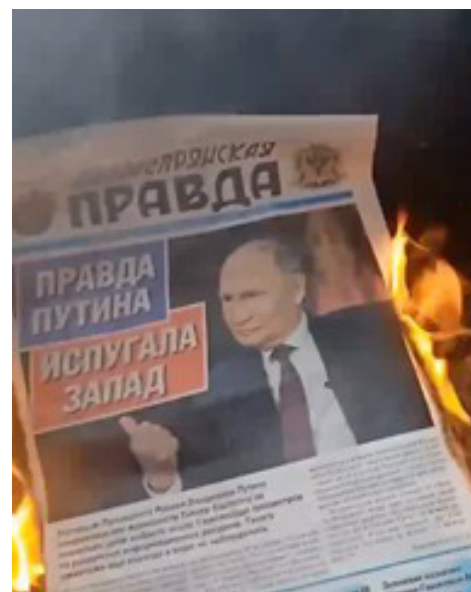
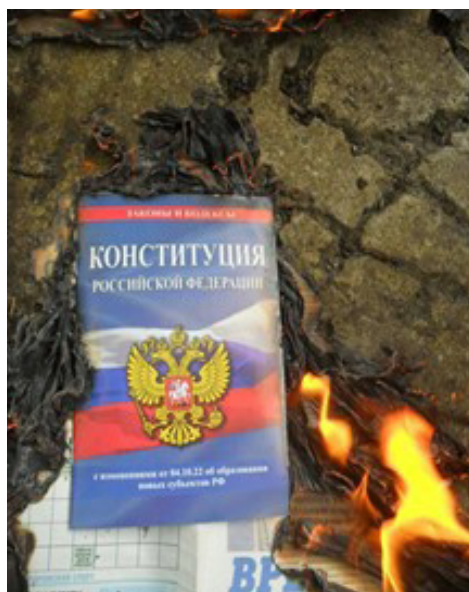
¹⁰⁴ Фіксуй окупанта: як цивільні збирають докази воєнних злочинів Росії, *Frontliner*, 15.04.2026, <https://surl.li/qyktzy>

¹⁰⁵ Очі, *Telegram*, https://t.me/eyes_ua_bot

¹⁰⁶ Рух опору «Жовта стрічка» створив чат-бот, щоб фіксувати воєнні злочини РФ на окупованих територіях, *Укрінформ*, 01.11.2023, <https://surl.li/xkxmtl>

¹⁰⁷ Рукописи не горят, а вонючая российская пропаганда только для костра и создана! ЗЛА МАВКА, *Telegram*, 19.08.2023, https://t.me/zlaya_mavka/965

газет, книг, російської конституції¹⁰⁸, георгіївської стрічки¹⁰⁹, прапора РФ¹¹⁰ або будь-якого предмета, що має чіткий зв'язок з РФ та російською окупацією.

Акції зі знищення російських агітаційних матеріалів

Задачею є спалити такий символ у впізнаваному місці на ТОТ, а потім викласти фото в Телеграм-канал. Такі акції спрямовані на деморалізацію окупантів та колаборантів, а також демонстрацію присутності сил Руху опору на ТОТ, підкреслюючи, що окуповані території є Україною.

Поширення українських символів на тлі російської окупації

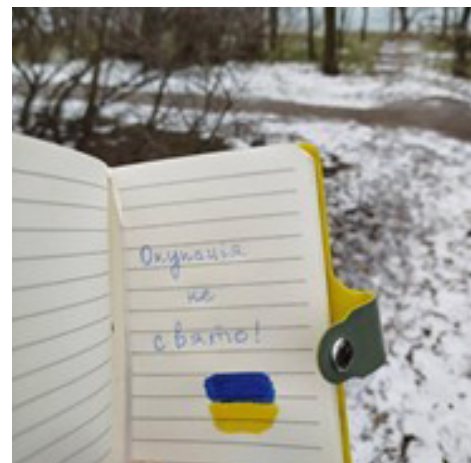
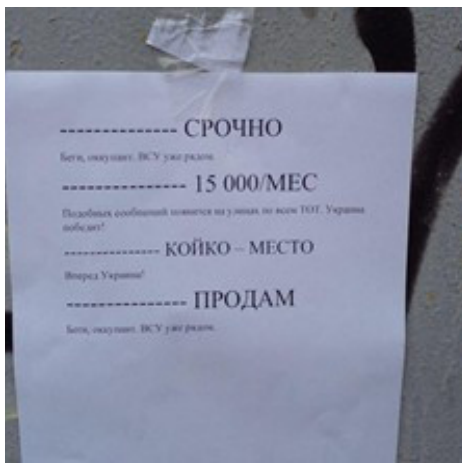
Одним із завдань активістів Руху спротиву є заперечення російських елементів та символів окупації. Такі акції є предметом нескінченної творчості та можуть проявлятися дуже по-різному: поширення листівок із закликом до окупантів «*Біжи, окупант. ЗСУ по-*

¹⁰⁸ Поки на блокпостах змушують робити вигляд «підтримки», активісти руху «Жовта Стрічка» з Генічеська показали, що думають насправді, Жовта Стрічка, Telegram, 15.12.2025, https://t.me/yellowribbon_ua/12885

¹⁰⁹ Наближається 9 травня – час російського "победобесія". Жовта Стрічка, Telegram, 03.05.2025, https://t.me/yellowribbon_ua/11170

¹¹⁰ Окупанти розпочали фейкові вибори на тимчасово окупованому лівому березі Херсонщини, Жовта Стрічка, Telegram, 29.02.2024, https://t.me/yellowribbon_ua/8005

руч» або «Україна переможе»¹¹¹; поширення листівок та рукописних записок «Окупація – це не свято» з нагоди відзначення РФ анексії Криму 20 лютого¹¹²; фотографування російського паспорта поряд із запискою «Це не мій вибір».

Акції спротиву на окупованих територіях

Однією з найгучніших акцій є «редизайн російських рублів» від жіночого руху спротиву «Зла Мавка». Активісти друкують фальшиві рублі з дизайном, який має нагадати росіянам про те, що вони в Україні є окупантами. На оновлених рублях можна побачити написи: «Це вам не Росія! Ви в Україні!», «Курс рубля нікчемний, як погрози Путіна Пригожину», «Банкам Росії тут не місце», «Крим – це Україна» та інші.

Це одна з акцій спротиву жіночого партизанського руху «Зла Мавка», тому на деяких купюрах замість петербурзької статуї Неви зображена Мавка, яка сидить на троні. Такі банкноти розповсюджувалися в Мелітополі, Бердянську, Токмаку, Каховці, Сімферополі, Севастополі та Ялті, а за деякий час відслідкували їхнє поширення навіть на території Кубані (РФ). У Мелітополі місцеві проросійські канали обговорювали цю акцію як спробу зламати російську банківську систему¹¹³.

¹¹¹ У Мелітополі з'явилися оголошення з прихованим посланням для окупантів та підтримкою України. Жовта Стрічка, Telegram, 16.12.2025, https://t.me/yellowribbon_ua/12887

¹¹² 20 лютого 2014 року розпочалася російська окупація Криму, Жовта Стрічка, Telegram, 20.02.2026, https://t.me/yellowribbon_ua/13225

¹¹³ «Зла Мавка»: жіночий рух опору в окупації • Ukraïner Q, Ukraïner Q, YouTube, 27.11.2024, <https://surl.li/wfgflp>

Дрібне шкідництво

Учасники мережевого Руху опору можуть вдаватися до дрібного шкідництва по відношенню до російських окупантів та колаборантів на ТОТ. Одним з прикладів такого шкідництва була **акція «Кухня Мавки»**.

Спочатку жінки лише розповсюджували плакати із закликом до окупантів бути уважними до того, що вони п'ють чи їдять. А згодом учасниці руху отримали доступ до кухні, на якій харчувалися росіяни, і додали до їжі проносний засіб. Пізніше повторили те саме з домашнім алкоголем. Тепер окупанти в Мелітополі часто бояться їсти їжу, у якій не впевнені, навіть якщо це свіжі овочі або фрукти¹¹⁴.

¹¹⁴ «Зла Мавка»: жіночий рух опору в окупації • Ukraïner Q, Ukraïner Q, YouTube, 27.11.2024, <https://surl.li/wfgflp>

МІЛІТАРНИЙ СПРОТИВ – ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ НА ТОТ

Мілітарний партизанський спротив на ТОТ України зародився ще у 2014 році, коли РФ окупувала Крим та частину Донецької та Луганської областей¹¹⁵. З початком широкомасштабного вторгнення у 2022 році підпільники активно знищували ворожу техніку, проводили диверсії на важливих об'єктах та руйнували логістичні ланцюги загарбників¹¹⁶. Як стверджував Американський аналітичний центр «Інститут вивчення війни», завдяки таким діям руху опору окупаційній владі у перший рік вторгнення було складно встановити стійкий контроль над новоокупованими регіонами та швидко втілити плани приєднання захоплених територій до РФ¹¹⁷.

І ЗБІР РОЗВІДДАНИХ

Групи опору на ТОТ підтримують ЗСУ критично важливою розвідувальною інформацією, зокрема збирають та передають дані про переміщення російських військ, розгортання батарей протиповітряної оборони, координати дислокації російського командного складу тощо. Низка джерел наводить приклади таких операцій Руху опору на ТОТ, які хоча складно верифікувати, але вони вкладаються у загальну логіку діяльності сил опору на ТОТ.

Як стверджує експерт з безпеки та військових досліджень Омар Ашур, передача таких даних дозволила завдати великої кількості точних ударів по важливих цілях, а також виявилася важливою для проведення таких великих операцій, як успішний контрнаступ України у вересні 2022 року на Харківщині¹¹⁸.

¹¹⁵ Український партизанський рух під час російсько-української війни, Вікіпедія, <https://surl.lt/vumwxc>

¹¹⁶ Національний спротив: яка роль учасників руху опору у відновленні суверенітету України, *Армія Інформ*, 26.02.2025, <https://surl.li/ujbzpt>

¹¹⁷ Наші партизани завдають ворогу відчутних втрат і суттєво деморалізують агресора, *Армія Інформ*, 18.07.2022, <https://surl.li/wwwapn>

¹¹⁸ Як українські партизани чинять спротив на окупованих територіях – Омар Ашур, Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 03.03.2025, <https://surl.li/bjrquub>

22 вересня 2023 року було завдано ракетного удару Storm Shadow по будівлі штабу Чорноморського флоту (далі – ЧФ) Росії в окупованому Севастополі. Влучання відбулося під час наради високого рівня, на якій зібралося керівництво ЧФ РФ. Удар спричинив загибель 34 російських офіцерів. Як стверджує Euromaidan Press, це стало можливим завдяки українському Руху опору в окупованому Криму¹¹⁹.

Фільм «Комунальники» присвячений діяльності Руху опору на ТОТ

У березні 2026 року Сили спеціальних операцій ЗСУ презентували короткометражний фільм «Комунальники»¹²⁰, присвячений діяльності Руху опору на ТОТ. У центрі сюжету знаходяться працівники комунальних служб у тимчасово окупованому Мелітополі, які під прикриттям повсякденної роботи долучаються до партизанської мережі спротиву. Вони встановлюють засоби спостереження поблизу військових об'єктів окупантів, фіксують пересування техніки та інфраструктуру ворога, а зібрані дані передають українським Силам оборони. Отримана інформація використовується для планування операцій. Зокрема, вона стає основою для роботи підрозділів ударної безпілотної авіації, які завдають точних уражень по військових об'єктах окупантів на тимчасово окупованих територіях¹²¹.

¹¹⁹ Missile strikes and spraypaint: how Ukraine's resistance movement fights Russian occupation, *Euromaidan Press*, 09.11.2023, <https://surl.li/qbakix>

¹²⁰ Короткий фільм «Комунальники», присвячений учасникам Руху опору ССО ЗСУ, Facebook, *Командування Сил спеціальних операцій ЗС України*, <https://surl.li/lwwdpc>

¹²¹ ССО презентували короткометражний фільм «Комунальники», присвячений Руху опору, *Укрінформ*, 26.03.2026, <https://surl.li/qsxbpm>

ЗАМАХИ ТА ВБИВСТВА РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ТА КОЛАБОРАНТІВ

Представники української влади неодноразово підтверджували свою причетність до знищення підозрюваних в колабораціонізмі з РФ, наголошуючи при цьому на причетності до цих дій партизанів, які діють на ТОТ та координують свої дії з ЗСУ¹²².

У Вікіпедії розміщена публікація «Замахи на колаборантів та окупаційних чиновників під час вторгнення в Україну», яка постійно оновлюється¹²³. Станом на березень 2026 року в ній була представлена інформація про 217 випадків щодо замахів на колаборантів та окупаційних чиновників з-поміж українських громадян, а також 29 випадків щодо замахів на військових та окупаційних чиновників з РФ. При цьому такі замахи могли вести до поранення або смерті такої особи та бути вчинені як на ТОТ України, так і на території РФ.

СБУ та ГУР неодноразово визнавали ліквідацію деяких з таких осіб у співпраці із силами Руху опору на ТОТ. Водночас припускаємо, що деякі особи з цього списку могли бути жертвою внутрішніх розбірок¹²⁴.

ДИВЕРСІЙНІ ОПЕРАЦІЇ

Диверсійні операції, які здійснюються силами Руху опору на ТОТ України або на території РФ, спрямовані на нанесення шкоди військовій логістиці та руйнування критично важливої для ворога інфраструктури. Учасники руху опору виводять з ладу залізничні колії, мости, склади боєприпасів та пального, спалюють трансформатори, релейні шафи, що суттєво обмежує боєздатність окупаційних сил.

Періодично у відкритих джерелах інформації з'являються повідомлення про диверсійні операції на ТОТ або на території РФ. Зокрема, у грудні 2025 року Головне управління розвідки Міністерства оборони України повідомило про шість успішних операцій щодо знищення транспортної інфраструктури протягом декількох тижнів¹²⁵. У листопаді 2025

¹²² Вбиті колаборанти на окупованих територіях. Скільки їх і хто вони, *BBC News Україна*, 20.09.2022, <https://surl.li/hdvssl>

¹²³ Замахи на колаборантів та окупаційних чиновників під час вторгнення в Україну, *Вікіпедія*, <https://surl.li/pjipxd>

¹²⁴ Ліквідація колаборантів на окупованих територіях: хто і за яких обставин загинув, *Слово і діло, аналітичний портал*, 08.04.2024, <https://surl.li/xdlamr>

¹²⁵ Рух опору здійснив шість успішних операцій у Росії та на захоплених територіях України – ГУР, *Укрінформ*, 04.12.2025, <https://surl.li/onqeqc>

року партизанський рух «Атеш» інформував про спалення військового електровозу на залізничних коліях у російському місті Брянськ, що є ключовим логістичним вузлом для постачання Північного угруповання окупаційної армії РФ. Електровоз використовувався для перевезення військових вантажів, а тому знищення локомотива створило суттєві проблеми у постачанні фронту, зокрема були порушені графіки руху ешелонів із боєприпасами, технікою та паливом, що готувалися до відправки на Сумський напрямок¹²⁶.

¹²⁶ Партизани спалили військовий електровоз на залізничних коліях у Брянську, *Укрінформ*, 31.11.2025, <https://surl.li/dlvrrl>

АНАЛІТИЧНІ ВИСНОВКИ

Український Рух опору російській окупації сформувався ще у 2014 році, коли українці виходили на демонстрації за єдину Україну у Донецьку, Луганську та Криму. Після початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році такі ненасильницькі акції проходили в усіх населених пунктах, у напрямку яких рухався фронт. Демонстрації щодо спротиву російській окупації були можливі лише на початку вторгнення, із встановленням окупаційної влади на ТОТ вони стали неможливими через загрозу життю їхнім учасникам. З другої половини 2022 року Рух опору окупації перейшов у підпілля.

Вперше в історії України **Рух опору на ТОТ підтримується українськими державними інституціями**, що значно посилює його діяльність. Зокрема, Центр національного спротиву, що є підрозділом Командування Сил спеціальних операцій Збройних сил України, координує діяльність осередків спротиву на ТОТ, надає їм матеріальне, логістичне та комунікаційне забезпечення. Законодавство України надає безпекові та соціальні гарантії для учасників Руху опору та членів їхніх родин.

На ТОТ України Рух опору діє як у формі **ненасильницького громадського спротиву, так і мілітарної партизанської діяльності**. Кожен житель ТОТ може вдаватися до **індивідуального ненасильницького спротиву окупації**, зберігаючи зв'язок з Україною як державою та співвітчизниками на підконтрольних територіях України. Діяльність **ненасильницьких мереж Руху опору** спрямована як на демонстрацію присутності українських символів на ТОТ в умовах їх тотального зачищення окупаційною владою, так і на деморалізацію окупаційної влади РФ та колаборантів.

Українські партизани на ТОТ діють у координації зі Збройними Силами України, здійснюючи збір розвідданих, замаху та вбивства російських військових та колаборантів, проводячи диверсійні операції як на ТОТ України, так і на території РФ.

На ТОТ України **неможливо вести боротьбу ненасильницькими методами, які притаманні демократичним суспільствам**. Рух опору на ТОТ провадиться в умовах розбудови окупаційною владою РФ **цифрового ґетто, соціального геноциду, насильницького заміщення населення на ТОТ** та досвіду окупаційної армії та влади РФ вести боротьбу з партизанським спротивом, набутим у численних військових кампаніях, зокрема у Чечні.

Участь у Русі опору несе **надзвичайно високі ризики життю його учасникам**. Будь-який прояв протесту, демонстрація проукраїнських переконань, відмова від отримання російських документів чи співпраці з окупантами може загрожувати людині щонайменше депортацією, а набагато частіше затриманням, катуванням у місцях несвободи, а то й втратою життя. Водночас, такі загрози не стримують жителів ТОТ від участі у спротиві.

Українській Рух опору демонструє, що **жителі ТОТ не змирилися з російською окупацією** та попри всі зусилля окупаційної влади підтримують зв'язки з Україною та очікують на деокупацію. Рух опору також не дає змоги російським окупантам почувати себе у безпеці на ТОТ України, навіть якщо вони знаходяться в умовному «глибокому тилу». Він **деморалізує представників окупаційної влади** та сприяє притягненню винних у вчиненні воєнних злочинів на ТОТ до відповідальності. Рух опору також послідовно **наближує деокупацію** за рахунок підтримки та передачі інформації Збройним Силам України. Для жителів ТОТ участь у Русі опору дозволяє **підтримувати гідність та самоповагу** навіть в жахливих умовах російської окупації.

ПРОПОЗИЦІЇ

- ... Українським державним інституціям **продовжувати підтримувати Рух опору на ТОТ**, зокрема мережі ненасильницького громадського спротиву окупації та партизанську мілітарну діяльність на ТОТ.
- ... Силам спеціальних операцій ЗСУ **приділяти особливу увагу безпеці учасників Руху опору** при плануванні акцій спротиву на ТОТ як ненасильницького, так і мілітарного характеру.
- ... Учасникам Руху опору на ТОТ ретельно **ознайомлюватися із заходами безпеки** при долученні до реалізації акцій спротиву на ТОТ та дотримуватися розроблених правил; за можливості проходити навчання з безпеки партизанської діяльності..
- ... Українським державним інституціям та громадським організаціям **документувати діяльність Руху опору на ТОТ** для створення масиву інформації з метою вивчення досвіду спротиву, а також подальшої належної меморіалізації такої діяльності.
- ... Міністерству закордонних справ України та іншим державним інституціям широко **інформувати іноземних партнерів про діяльність Руху опору** російській окупації на ТОТ.
- ... Міжнародним партнерам України **під час проведення переговорів щодо припинення вогню або розробки проєктів «мирних планів» враховувати**, що на ТОТ існує активний опір населення російській окупації та розгалужена мережа Руху опору, що свідчить про очікування жителів ТОТ на деокупацію регіону.

ДОДАТОК: МЕРЕЖІ РУХУ ОПОРУ

У цьому розділі наведені приклади трьох інституціалізованих рухів опору, які про себе публічно заявляють та відкрито демонструють результати своєї роботи. Таких осередків опору, які є неpubлічними та працюють під прикриттям ССО або без нього, є значно більше, але інформації про них обмаль.

I ЖОВТА СТІЧКА

«Жовта Стрічка» – це рух громадського спротиву на ТОТ України, який був створений у Херсоні в квітні 2022 року після початку широкомасштабної російської агресії. Задачами руху є демонстрація громадського протесту, підтримка українських громадян в окупації та просвітницька робота¹²⁷. Активісти «Жовтої Стрічки» наголошують, що вони займаються лише ненасильницьким спротивом¹²⁸.

Історія «Жовтої Стрічки» починається з координації активістами виїзду людей із зони бойових дій за допомогою створеного ними електронного ресурсу. Наступним етапом була участь у мітингу в Херсоні 27 квітня 2022 року, коли майже 500 учасників вийшло на вулиці міста проти окупації та російських окупантів. Після цього опір перейшов у підпілля.

Назва «Жовта Стрічка» немає особливого символізму. Один з ініціаторів створення підпілля розповідає про вибір символу руху так:

«Ми просто взяли один з кольорів нашого прапора і подумали, як можна зробити, щоб люди на тимчасово окупованій території могли продемонструвати свій протест проти рашистської окупації? Ми розуміли, якщо вони будуть

¹²⁷ Жовта стрічка. Рух громадянського спротиву окупації, <https://www.zhovtastrichka.org>

¹²⁸ Від ракетних ударів до балончиків з фарбою: як український рух опору бореться з російською окупацією, Texty, 14.11.2023, <https://surl.li/ntncnw>

просто наносити жовтий колір будь-де, будуть зав'язувати жовту стрічку, це скоротить час виконання такої акції і вони будуть в безпеці»¹²⁹.

Найпоширенішими методами боротьби «Жовтої Стрічки» є розклеювання листівок, розвішування у публічних місцях жовтих стрічок, українських прапорів та будь-яких українських символів, малювання патріотичних графіті (наприклад, таким символом є літера «І»), проведення онлайн-мітингів, знищення російських газет та агітаційних матеріалів. Після здійснення цих акцій учасників просять надіслати фото для поширення їх у своїй мережі. Крім того, коли російські окупанти у Бердянську конфісковували і спалювали українську літературу, активістам «Жовтої Стрічки» вдалося захопити і зберегти українські книжки. У 2022 році учасники руху поширювали заклики бойкотувати псевдореферендум на ТОТ, а пізніше агітували жителів ТОТ не отримувати російські паспорти або російські пенсії.

Далеко не всі акції, за словами активістів, висвітлюються. Учасники руху створили чат-бот «Очі»¹³⁰, куди просять надсилати:

- ▶ фото та відео російських військових та колаборантів, техніки в дорозі та на стоянках;
- ▶ фото агітаційних продуктів окупантів (газети, оголошення, білборди);
- ▶ фото та відео вулиць, адміністративних будівель, банків тощо.

Також учасники збирають і передають українським спецслужбам інформацію про зрадників і колаборантів. Активісти руху «Жовта Стрічка» також активно працюють над зривом усіх можливих способів примусової мобілізації українців до лав армії РФ.

Як стверджують джерела, кістяком руху «Жовта Стрічка» залишаються двоє людей, з яких почався цей рух, при цьому один з цих координаторів – розробник програмного за-

¹²⁹ Як рух опору Жовта стрічка діє в Криму та Херсоні, Radio NV, YouTube, 16.09.2022, <https://surl.it/xtfcms>

¹³⁰ Очі, Telegram, https://t.me/eyes_ua_bot

безпечення. Учасники спільноти діють на умовах анонімності і не знають один одного¹³¹. За словами самих учасників руху, найбільше активістів «Жовтої Стрічки» знаходиться в Криму, оскільки там набагато менше блокувань та немає цілодобового спостереження, як на територіях України, окупованих у 2022 році¹³². Наразі Телеграм-канал «Жовтої Стрічки» налічує 18 000 підписників¹³³. Рух «Жовта Стрічка» оперує пакетом електронних ресурсів, через які вони комунікують зі своїми прихильниками з різних цільових аудиторій: веб-сайт¹³⁴, Фейсбук-сторінка¹³⁵, Інстаграм-сторінка¹³⁶, Телеграм-канал¹³⁷, акаунт у соціальній мережі X (колишній Твіттер)¹³⁸. Приєднатися до руху можна через чат-бот «Разом»¹³⁹.

Активісти «Жовтої Стрічки» також наголошують на ґендерному вимірі руху, зокрема на тому, що в ньому більшість жінок. Як вони пояснюють, не усі люди можуть взяти зброю у руки, а ці жінки, які живуть в окупації, також хочуть бути частиною майбутньої перемоги України і тому вони роблять свій внесок.

У 2022 році Премія Європейського парламенту імені Андрія Сахарова «За свободу думки» була присуджена мужньому народу України в особі Президента, обраних лідерів та громадянського суспільства. Водночас, у номінації, коли наголошувалося на ролі окремих людей, представників ініціатив громадянського суспільства, державних та громадських інституцій, серед них окремо був згаданий Рух громадянського опору окупації «Жовта Стрічка»¹⁴⁰.

¹³¹ Це люди, які «воюють» в окупації без зброї. Як працює рух спротиву «Жовта стрічка»? *ОМоре*, 19.02.2024, <https://surl.li/duoxpb>

¹³² Від ракетних ударів до балончиків з фарбою: як український рух опору бореться з російською окупацією, *Texty*, 14.11.2023, <https://surl.li/ntncnw>

¹³³ Жовта стрічка, *Telegram*, https://t.me/s/yellowribbon_ua

¹³⁴ Жовта стрічка, <https://www.zhovtastrichka.org>

¹³⁵ Жовта стрічка, *Facebook*, <https://www.facebook.com/yellowribbonUA>

¹³⁶ Жовта стрічка, *Instagram*, <https://www.instagram.com/yellowribbonua>

¹³⁷ Жовта стрічка, *Telegram*, https://t.me/yellowribbon_ua

¹³⁸ Жовта стрічка, *X*, <https://x.com/yellowribbonUA>

¹³⁹ Разом, *Telegram*, https://t.me/zhovta_strichka_bot

¹⁴⁰ Український народ на чолі із Зеленським отримав премію Сахарова «за свободу думки», *Укрінформ*, 19.10.2022, <https://surl.li/bczpkv>

ЖІНОЧИЙ ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ

«ЗЛА МАВКА»

«Зла Мавка» позиціонується як жіночий український ненасильницький рух опору, який виник в окупованому Мелітополі на початку 2023 року, коли відкритий спротив окупантам став практично неможливим. Співзасновниці стверджують, що спочатку думали діяти самостійно, але миттєво почали писати інші жінки, які хотіли приєднатися до їхньої діяльності.

Як стверджують співзасновниці руху, він отримав назву «Мавка» на честь жіночого духу в образі гарної оголеної дівчини з української народної міфології, яка живе в лісі, замаює до лісу парубків, а потім лоскоче їх до смерті¹⁴¹. Ця постать українського фольклору символізує гнів і непокору українських жінок проти вторгнення РФ та воєнних злочинів, які російська армія чинить там щодня¹⁴².

Основна діяльність руху зосереджена на інформаційному спротиві: виготовлення та поширення брошур, листівок, газет та плакатів із закликами протидіяти окупантам і меседжами про вільну Україну.

Станом на весну 2025 року учасниці руху стверджували, що в їхніх рядах було понад 200 активних учасниць. Ще низка жінок допомагає менш помітно – поширює інформацію, веде щоденники, зберігає факти. Співзасновниці стверджують, що зараз в русі є послідовниці від Донеччини та Луганщини до Криму. При цьому найактивнішими та найбільш зухвалими є учасниці з Криму¹⁴³.

Активісти «Злої Мавки» проводять свою діяльність через Телеграм-канал із чат-ботом¹⁴⁴, який дозволяє їм відкривати «кабінети», через які вони взаємодіють з лідерами групи, які доручають їм діяльність опору. Ідентифікаційні дані постійно зберігаються анонімними з обох сторін, що є життєво важливим для діяльності на ТОТ із постійним ризиком арешту. Рух «Зла Мавка» також інформує про свою діяльність через низку інформацій-

¹⁴¹ Мавка, Вікіпедія, <https://surl.li/wjrtpq>

¹⁴² Жіночий партизанський рух "Зла Мавка", *Зла Мавка*, <https://surl.li/seakfxm>

¹⁴³ «Палити прапори РФ – це для душі». Як жіночий рух «Зла мавка» чинить опір в окупації, *Platfor.Ma*, 01.04.2025, <https://surl.li/ucahfx>

¹⁴⁴ Partizankabot, *Telegram*, <https://t.me/partizankabot>

них ресурсів: веб-сайт¹⁴⁵, Інстаграм-сторінку¹⁴⁶, Телеграм-канал¹⁴⁷ та YouTube канал¹⁴⁸.

I АТЕШ

«Атеш» (від кримськотатарського слова *Ateş*, що означає «Вогонь») – це партизанський військовий рух за участі українців з ТОТ, кримських татар та росіян, які не підтримують війну. Рух виник у Криму влітку 2022 року та декларує своєю метою звільнення Криму і всіх інших окупованих РФ українських територій, а також «розвалення російської армії зсередини»¹⁴⁹.

«Те, що роблять росіяни на окупованих територіях, – це просто жах. Як варвари, вони намагаються випалити все українське й татарське з наших рідних земель. Ідуть репресії, депортації, зомбування дітей. Це найстрашніше. І це треба зупинити якнайшвидше», – пояснює свою мотивацію «Атеш»¹⁵⁰.

Станом на лютий 2023 року «Атеш» інформував, що до його лав приєдналося на той момент 2000 членів^{151 152} (цю цифру важко наразі верифікувати). Для безпеки всієї організації «Атеш» використовує розгалужену структуру, у якій окремі члени контактують лише з координаторами.

«Атеш» поширює листівки як на ТОТ, так і на території РФ, із закликом вступати до своїх рядів або передавати цінну інформацію. Рух обіцяє платити російським інформаторам. «Атеш» також веде свій Телеграм-канал¹⁵³, де повідомляє про свої диверсійні операції та веде агітацію.

¹⁴⁵ Зла Мавка, <https://zlamavka.com>

¹⁴⁶ zlamavka, Instagram, <https://www.instagram.com/zlamavka>

¹⁴⁷ ЗЛА МАВКА, Telegram, https://t.me/s/zlaya_mavka

¹⁴⁸ Zla Mavka, YouTube, <https://www.youtube.com/channel/UCmynGQAGSMjEgt-4gFFgWgg>

¹⁴⁹ «Троянский конь» в армии РФ, Хартия 97, 05.10.2022, <https://surl.li/skslgd>

¹⁵⁰ Від ракетних ударів до балончиків з фарбою: як український рух опору бореться з російською окупацією, Texty, 14.11.2023, <https://surl.li/mgjkzp>

¹⁵¹ Официальное обращение движения «АТЕШ», АТЕШ, Telegram, 02.02.2023, https://t.me/atesh_ua/342

¹⁵² The Ukrainian Resistance Movement in the Occupied Territories, PONARS EURASIA, 20.03.2023, <https://surl.li/nnbhah>

¹⁵³ АТЕШ, Telegram, https://t.me/s/atesh_ua

«Атеш» займається розвідкою на ТОТ та в Росії, передає українським військовим та ГУР України інформацію про системи протиповітряної оборони, військові бази та склади, переміщення військ тощо. Рух стверджує, що має своїх інформаторів в російській армії і на Чорноморському флоті. Зокрема, згідно з даними інформаційних каналів «Атеш», саме вони навели український ракетний удар по російському десантному кораблю та підводному човну «Мінськ» та «Ростов-на-Дону» відповідно, а також сприяли нападу на штаб Чорноморського флоту Росії у вересні 2023 року¹⁵⁴.

«Атеш» брав на себе відповідальність за низку насильницьких акцій, зокрема за вбивство 30 російських військовослужбовців у шпиталях у Севастополі та Сімферополі (жовтень 2022), вбивство херсонського колаборанта Кирила Стремоусова (листопад 2022)¹⁵⁵, замах на заступника голови Нової Каховки¹⁵⁶ (травень 2023), вбивства російських військових та бійців Росгвардії та інші акції залякування¹⁵⁷. Крім того, «Атеш» заявляв про причетність до пожежі в казармі російської військової частини в селищі Радянське (грудень 2022), в результаті якого загинули два військовослужбовці¹⁵⁸, та диверсії на залізницях на окупованих територіях, півдні Росії і навіть Єкатеринбурзі.

«Атеш» запускав освітній проєкт для російських військових – онлайн-курс, присвячений способам виживання на війні за рахунок саботажу: псування боєкомплекту, палива чи військової техніки. «Ніхто не доведе вашої причетності!» – запевняє «Атеш» і обіцяє, що диверсанти отримуватимуть солдатську зарплату, не беручи участі в бойових діях, поки їхню техніку ремонтуватимуть. Інформаційні канали «Атешу» стверджують, що до серпня 2023 року цей курс пройшли понад 4000 російських військових¹⁵⁹.

¹⁵⁴ «Не все крымчане – зомби». Как движение «Атеш» следит за российскими военными в Крыму и помогает Украине, *BBC News Русская служба*, 07.01.2024, <https://surl.li/rdnnpf>

¹⁵⁵ Пожар в казарме, Стремоусов, листовки. Что известно о партизанах Крыма, *Радио Свобода*, 08.01.2023, <https://surl.li/nnycaa>

¹⁵⁶ Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 384 of the invasion, *The Guardian*, 14.03.2023, <https://surl.li/rmerfs>

¹⁵⁷ В Нижнем Новгороде взорвали автомобиль Захара Прилепина. Писатель тяжело ранен, *Новая газета Европа*, 06.05.2023, <https://surl.li/ocaelk>

¹⁵⁸ Партизанское движение «Атеш» взяло на себя ответственность за пожар в российской казарме на территории Крыма, *Радио Свобода, Крым. Реалии*, 11.12.2022, <https://surl.li/oiouwu>

¹⁵⁹ Why Crimean Tatar fighters are playing an increasing role in resistance to Russian occupation, *The Conversation*, 02.08.2023, <https://surl.li/ccrrchdo>